

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 41
C.J. de Ruijter

Herkenning en
heilshistorie

MEDITATIEF 45
A.S. van der Lugt
Smartenkind

ACHTERGRONDEN 46
C.J. de Ruijter
Heil en historie

WANDELEN MET GOD 49
H.J. Messelink
Ons bidden

H.J.J. Feenstra 51
Van gisteren
naar morgen

EVANGELISATIE 54
EN ZENDING
J. Haak
Evangelisatie-gesprek
zonder eind?

KERKGESCHIEDENIS 59
H. Veldman
De botsingen tussen
gereformeerden over geloof
en politiek vóór en tijdens de
Tweede Wereldoorlog

en verder...

Nieuw uitgekomen /
Meeglezen / Uit de kerken

HERKENNING EN HEILSHISTORIE

H o e wordt er gepreekt? In onze kerken is dat altijd een belangrijke vraag geweest. We hebben als vrijgemaakten in dat opzicht ook veel te verliezen. De heilshistorische methode heeft ons echte winst opgeleverd. Daardoor kon je in de preek weer des te meer laten zien hoe rijk we zijn. Vorige week gaf ik een korte schets daarvan. Ik eindigde dat artikel met de vraag: kunnen we vandaag nog steeds met zulke preken uit de voeten. Graag wil ik daar deze keer nog wat uitvoeriger op ingaan.

Winst of verlies?

Er is ook wel aanleiding om die vraag wat nader te bekijken. Want we horen natuurlijk vandaag ook wel vraagtekens zetten bij de preken in onze kerken. Er zijn nogal wat mensen die daar heel kritisch over zijn. Voor hen is het nog maar de vraag of die heilshistorische methode nou echt wel winst opleverde. Ze vinden bij dat soort preken

vaak maar weinig warmte en stimulans. Het gaat hun teveel over de hoofden heen. Het levert te weinig herkenning op. 'Daar moeten we maar gauw weer vanaf', kun je dan ook regelmatig horen. Logisch dat anderen weer erg bezorgd zijn over zulke geluiden. Ze hebben juist leren zien hoe belangrijk die inzichten van de heilshistorische methode waren. Wat een doorbraak betekende dat in de tijd

rond de Vrijmaking! En veel mensen zijn bang, dat we gaan verliezen waar we eerst zo rijk mee waren. En dat zijn juist de mensen die zo'n vijftig jaar geleden weer opveerden onder een tintelend nieuwe prediking.

Ik signaleer dat we zo gemakkelijk in uitersten vervallen. Het kan dan lijken alsof er twee uitersten in de prediking zijn. Enerzijds preken die volop herkenning opleveren. Anderzijds preken die volledig recht doen aan de heilshistorie. Zo kom je gemakkelijk in een onvruchtbare discussie terecht. Je komt tegenover elkaar te staan. En zelfs kun je van elkaar verwijderd raken. Dat is helemaal niet denk-

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan: De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

beeldig. Zo gaat het nl. vaak in dat soort discussies. Uit reactie ben je gauw geneigd je eigen standpunt aan te dikken en dat van de ander scheef voor te stellen. En dat is nu juist precies wat ook al eerder gebeurd is, in de discussie over exemplarische en heilshistorische prediking. We zouden wat kunnen leren van het verleden. Zeker nu we veel bezig zijn met de geschiedenis van de vrijgemaakte kerken.

Nuanceren

Voor de duidelijkheid vat ik nog even kort samen waar de discussie over ging: Er was een preekmethode (over historische verhalen) ontstaan, die men exemplarisch noemde: de hoofdpersoon werd tot voorbeeld (exemplen) gesteld. Zo werd de Bijbel een bundel losse verhalen met steeds een voorbeeldes rond die hoofdpersoon. Daartegenover werd gepleit voor heilshistorisch preken: Het gaat in de Bijbel allereerst over het verhaal van Gods grote verlossing door Christus. Hij moet centraal staan in de preek (Christo-centrisch). En de figuren in de Bijbel verwijzen altijd daarnaar. (Zie voor een nadere schets het artikel van de vorige week.)

Zo stonden de standpunten tegenover elkaar. Als je de standpunten heel scherp typeert, zou je haast zeggen: de één let meer op de mens in het bijbelverhaal (exemplarische preek) en de ander let meer op God (heilshistorische preek). Als je op afstand de discussie bekijkt, dan maakt zo'n tekening de posities wel erg duidelijk. Maar tegelijk ligt het in de werkelijkheid natuurlijk wel iets ingewikkelder. En daarom zul je ook nuances moeten aanbreken. Anders verteken je het beeld.

Om te beginnen moeten we dan erkennen, dat het in de twintigeren dertiger jaren lang niet allemaal exemplarisch was wat de klok sloeg. Sterker nog: in verband met dit onderwerp heb ik eens vijf jaargangen bekeken van de prekense-

rie *Menigerlei Genade*. Dat was voor de oorlog net zo'n preken-serie als wij nu kennen in *Waarheid en Recht*. Ik heb vijf willekeurige jaargangen nagekeken tussen 1921 en 1942. En daar zat niet één exemplarische preek tussen!!

Accenten

Was het debat over de preek dan alleen maar een theologen-ruzie? Nee! Het was echt zo, dat in veel preken een sterk gezapige inslag overheersend was. Met een aandacht voor de mens die veel te sterk was aangezet. Daardoor kwam de eenheid van de Bijbel soms sterk in het gedrang. Dat het in de preek ging om Christus en Die gekruisigd, werd lang niet altijd even duidelijk. Daarom was het ook werkelijk zo, dat er een tinteling door de kerk ging bij de eerste heilshistorische preken. Er zijn nog steeds mensen die je kunnen vertellen, dat ze rechtop gingen zitten bij die nieuwe preekstijl. Er zat iets bevrijdends in. De gemeente werd opeens veel meer in de wijde ruimte van Gods rijk gezet. Maar tegelijk bleef het wel een kwestie van accenten. Want er was natuurlijk geen exemplarische prediker, die ontkende dat het om Christus ging en Die gekruisigd. En ook aan de andere kant hebben de voortrekkers van de heilshistorische methode (K. Schilder en B. Holwerda) nooit willen zeggen, dat er in de preek geen aandacht aan de mensen in het verhaal geschonken zou mogen worden. Integendeel. Juist als je hun eigen preekwerk bekijkt, merk je, dat ze daar steeds mee bezig geweest zijn.

Geen zwart-wit

Ik denk daarom, dat het niet juist is, als je deze twee preekmethodes volledig *tegenover* elkaar stelt. Als dat namelijk gebeurt, word je eenzijdig in je benadering. Dat was het juist wat K. Schilder wilde aanwijzen in de exemplarische methode.

Men was daar vaak zo eenzijdig in het tekenen van de mens in zijn geloofsleven, dat Gods voortgaande openbaring in het komen van Christus op de achtergrond raakte. Maar het tegenovergestelde is natuurlijk ook heel goed mogelijk. Je kunt zo gefixeerd raken op de weg die de Bijbel tekent naar de komst van Christus, dat de mensen die op die weg getekend worden in de preek buiten beeld raken.

Daarom is het verkeerd om de ene methode uit te spelen tegen de andere. En toch gebeurt dat maar al te vaak. Vlak na de Vrijmaking is er ook al eens op gewezen (door H.J. Schilder) dat voorbeelden in de preek en de heilshistorie elkaar bepaald niet uitsluiten. De Bijbel noemt zelf ook rustig mensen uit het OT als ons voorbeeld. Zo wordt b.v. Elia genoemd, die een mens was als wij (Jac. 5 : 17). Over een herkenbaar voorbeeld gesproken!!

En toch had men er toen niet veel oren naar, dat ook dat **voorbeeldkarakter** een rol spelen mag in de preek. De exemplarische preek was in de ban. Voor velen was het ondenkbaar, dat daar iets goeds aan te ontdekken zou zijn. Zelfs gebruikte men het woord 'exemplarisch' wel als gemakkelijk etiket om bij voorbaat een preek in een verdachte hoek te zetten.

Op deze manier wordt een tegenstelling geschapen, die niet zuiver is. Dat vertroebelt het gesprek. Als ik het goed zie, zou dat binnenkort wel weer eens kunnen gebeuren. Maar nu de andere kant op. Mijns inziens naderen we momenteel een omslagpunt in de visie op de prediking. Dat hangt samen met veranderende verwachtingen rond de preek. Maar als we niet oppassen, raken we gemakkelijk in een **reactiehouding**. Zo gaat dat soms in een discussie. Je vervalt gemakkelijk van het ene uiterste in het andere. Maar zwart-wit is meestal typerend voor een karikatuur. En daar zitten we in de kerk niet op te wachten. Zeker niet als het over de preek gaat.

Omslagpunt

Graag wil ik toelichten wat ik met dat omslagpunt bedoel. Dat heeft nl. te maken met toenemende **kritiek** die op preken te signaleren valt. Nu is er veel verschil in **kritiek**. Ik bedoel nu een heel speciaal punt, dat tegenwoordig met grote regelmaat terugkomt. En dat is de **kritiek** van kerkgangers, dat de preek over de hoofden heen gaat. Het is een feit, dat dit punt tegenwoordig een grote rol speelt. Veel dominees **krijgen** er mee te maken. De kerkganger vraagt om herkenning: 'Dominee, laat nou eens zien wat de preek met mij te maken heeft!'. Dat element moet in de preek goede aandacht **krijgen**. Anders haken mensen tegenwoordig gemakkelijk af. Het was natuurlijk ook niet voor niets dat het GVI een luisterwijzer gaf voor kerkgangers. (Ik hoop volgende week daar wat nader op terug te komen.) Er gaat nogal eens wat mis in de communicatie tussen prediker en kerkganger. Op de achtergrond speelde dit element daarin ook mee.

Als je met dit probleem in de kerk zit, vallen sommige preken niet mee. En zeker een sterk heilshistorische preek kan dan problemen opleveren. (Op een andere plaats in dit nummer ga ik nader in op de achtergrond van dat verschijnsel.) En zo kan er gauw een omslagpunt ontstaan. Vanuit de verwachting van de moderne kerkganger rijst er gemakkelijk verzet tegen heilshistorische preken. En voor we het weten zijn we weer terug bij af. Maar dat komt dan alleen maar omdat we in het gesprek heen en weer bewegen tussen twee uitersten. Een gesprek kan het dan allang niet meer heten. Daar hoort namelijk bij, dat je naar elkaar luistert. Dat is ook de manier om verder te komen. Daarom wil ik ook laten zien, op welke manier dat m.i. mogelijk is. Deze discussie gaat nl. niet over twee visies die tegenover elkaar staan. Mijns inziens vullen ze elkaar aan. Als je 'exemplarisch' tegenover 'heilshistorisch' zet, heb je

daar weinig oog voor. Daarom is de bezinning rond deze **preekmethoden** soms wel eens wat uit de hand gelopen. Ik wil dat graag illustreren aan de hand van de **heilshistorische methode**.

Boven de dingen verheven

Vorige week al gaf ik aan, dat sommige predikers wel eens wat op hol geslagen zijn met de heilshistorische preek. Ik gebruikte daarvoor het beeld van een versneld afgedraaide film. Het filmschema blijft over, maar de mensen worden onherkenbaar. Er is ook wel eens een ander beeld gebruikt om te laten zien wat er mis kan gaan. Ik ontleen dat aan H. Krabbendam, die over dit onderwerp een interessant artikel schreef.¹

Hij vergelijkt de heilshistorische preekmethode met een vlucht in een Boeing 747: majestueus, indrukwekkend, een adembenemend panorama. Het beeld is treffend gekozen. Inderdaad is het wijde uitzicht kenmerkend. De heilshistorische preek breekt je horizon open. Het verwijdt de blik van de kerkganger van zijn eigen beperkte leventje, naar de ruimte van het koninkrijk van God. En dat was nu ook precies de bedoeling van mannen als K. Schilder en B. Holwerda. De preek was door de exemplarische methode bekneeld in een burgerlijk, bekrompen kader. Het heilshistorisch perspectief was daarom een bevrijding. Het tilde je daar boven uit. Het grote verhaal van Gods komen naar deze aarde werd weer hoorbaar.

Maar er is nog iets kenmerkends voor een vlucht in een Boeing: je bent dan wel 'boven de dingen verheven'. En daar zit nu precies soms het probleem voor de kerkganger. Die voelt zich nl. vaak helemaal niet zo 'boven de dingen verheven'. De kerkganger is soms verwickeld in een worsteling langs steile berghellingen. Soms bevindt hij zich in een diep dal. Ontbering, honger, dorst, vermoeidheid teisteren hem. Ver weg in de lucht trekt

een straalvliegtuig zijn sporen langs de lucht. Maar het vliegtuig gaat over zijn hoofd heen. Zo voelt de hoorder zich soms onder een heilshistorische preek. Hij ontvangt een prachtig vergezicht. En dat heeft hij ook regelmatig nodig om te zien waarheen hij op weg is. Maar vanuit een Boeing zijn de mensen onherkenbaar klein. Dat kan inderdaad het effect van een heilshistorische preek worden. Als de preek werkelijk boven de dingen verheven is, gaat hij over de hoofden heen.

Hoe nu verder?

Er zijn mensen die het antwoord op die vraag al klaar hebben. Ze kunnen de heilshistorische preek missen als kiespijn. Er is tegenwoordig een sterke roep om herkenbare preken. De kerkganger wil graag merken dat de preek over hem gaat. Mijns inziens mag je als kerkganger ook vragen, dat de preek duidelijk is afgestemd op de hoorder. Ik geloof ook, dat er wel iets waar is van kritiek op preken die over de hoofden heengaan. Daar hebben we niets aan. Maar ik ben er ook van overtuigd, dat daar tegelijk een heel consumptieve luisterhouding achter kan zitten. (Ik hoop daar volgende week op terug te komen.) Zo kun je geen afscheid van de heilshistorische preek nemen.

We moeten dat ook niet willen. Op die manier val je van het ene uiterste in het andere. Maar ik heb in dit artikel nu juist willen aangeven, dat het hier helemaal niet om uitersten gaat. Het heilshistorisch inzicht is veel waard gebleken. Het heeft de preken sterk gestimuleerd. Maar die invalshoek moet niet het één en het al worden. Binnen het raam van de heilsgeschiedenis mag de preek mensen van vlees en bloed tekenen. Herkenbaar voor de kerkganger vandaag. Naast het imponerende vergezicht, heeft de hoorder in de preek ook behoefte aan concrete aandacht voor de strijd van het dagelijks leven. En wordt juist die strijd niet heel reëel

in de Bijbel getekend? Het geloof van Abraham, de worsteling van Jakob, de standvastigheid van Jozef, het overspel van David, de verloochening van Petrus. Daarover gaat het toch *ook* in die verhalen? Die mensen schrompelen niet weg met hun levensverhaal, als de lichtkring van Gods verhaal in hun leven verschijnt? Juist niet. God is een God van mensen. En met zijn heil zoekt Hij mensen op in de concreetheid van hun bestaan. Laat de preek die

herkenbaarheid van hun leven tekenen. Die herkenning helpt de kerkganger om te zien dat Gods heilshistorie hem aangaat. Zo wordt mede door de preek Gods heil herkenbaar.

¹ H. Krabbendam, 'Hermeneutics and preaching', in: Samuel T. Logan Jr. (ed.), *The preacher and preaching. Reviving the art in the twentieth century*. Phillipsburg 1986, 212-245 (235 v.).

REEDS 140 JAAR

donatus VERZEKERT VERTROUWD

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

...zijn moeder had hem Jabes genoemd: want, zei zij, ik heb hem met smart gebaard.

(1 Kronieken 4,9,10)

Niet alle kinderen die geboren worden, zijn gewenst. Er zijn vrouwen die huilen als zij merken, dat zij zwanger zijn. Na de geboorte van hun kind zeggen sommigen: dit nooit meer. Zo was er eens een vrouw die haar kind Smartenkind noemde. De geboorte (en misschien ook wel de zwangerschap) had haar veel pijn gedaan. Dat gaf zij door aan haar kind: jij heet Smartenkind. In het Hebreeuws Jabes. Dat woord lijkt in die taal veel op het woord voor smart.

Zo droeg dit kind de pessimistische naam die zijn moeder hem gaf. De moeder had geleden onder Gods vloek over de schepping. Het kind kreeg de last mee te dragen in zijn naam. Dat gebeurt nog: kinderen die lasten te dragen hebben. Je leest dat niet aan de naam af. Ook de eerste indrukken verraden het niet, want zij (en de meesten van ons) dragen maskers. Maar de last van misbruik en mishandeling kan zwaar op de rug van jongeren liggen. Voor het ongeluk geboren, zo lijkt het.

Dat geldt trouwens niet alleen een groep speciaal gekwelde, beproefde mensen. Als kinderen van gelovige ouders voor het eerst in de kerk komen, dan is het meestal om gedoopt te worden. En dan klinkt het: 'Wij en onze kinderen zijn in zonden ontvangen en geboren, en daarom rust Gods toom op ons, zodat wij in het Rijk van God niet

kunnen komen, tenzij...' Over smartenkinderengesproken. Wie is er geen?

Jabes wil het niet. Het leven is geen vloek. Althans niet als je je wendt tot de God van Israël. Jabes roept Hem aan. Weer van mij het kwade, zodat mij geen smart treft. Hij weet bij wie Hij het moet zoeken. De God die de wereld gevloekt heeft, is de enige die de wereld kan zegenen. En juist als lid van Israël kun je een beroep doen op beloften.

Het mooie is, dat God zo duidelijk heeft gemaakt, dat de vloek zijn laatste woord niet is. De God van Israël is de Vader van Jezus Christus. God zelf werd mens. En als er toch van iemand gezegd kan worden, dat hij voor het ongeluk geboren is, dan van Hem. Hij is gekomen om de volle lading te krijgen. Hij onderging het allemaal aan het kruis. Man van Smarten.

Jabes liet het er niet bij. Hij nep de God van Israël aan. De schrijver van Kronieken wil dat wij het onthouden. Over Jabes is verder alles onbekend. Hij had broeders en hij komt uit de stam Juda. Maar wanneer leefde hij, voor of na de ballingschap? Wie was zijn vader? En hoe heette zijn moeder eigenlijk? Onbekend. Jabes verschijnt plotseling tussen de velen die alleen maar naam zijn. En hij verdwijnt even plotseling. En toch... Je staat even bij hem stil. In hem ontmoet je een mens die vertrouwen had in God. God heeft oude beloften gedaan. Abram is een naam van vroeger. Maar Jabes begreep, dat de God van Abraham ook in zijn tijd leefde. En dat je Hem kan aanroe-

Meditatief
pen met vragen, smekingen, gebeden.

Dat houdt je op de been: je kunt God aanroepen. In verwarring, omdat er zoveel verandert in de wereld? God is er en Hij blijft. Laat God het kwaad in je leven toe? Hij luistert naar je stem. Worstel je om te aanvaarden dat je bent zoals je bent? Met mogelijkheden en onmogelijkheden? Met fijne momenten en krassen op je ziel, die er nooit meer uit gaan? Je kunt roepen om hulp. God heeft ons in Christus alles al gegeven. Misschien duurt de uitreiking van bepaalde geschenken nog even, het geschenk van de Geest van vrede en rust deelt Hij nu al uit.

Smartenkind?

Denk aan Jabes.

God gaf wat hij had gevraagd.

Achtergronden

Een preek moet niet over de hoofden gaan. En toch gebeurt dat wel eens in de kerk. Zeker als het een heilshistorische preek is. Op een andere plaats in dit nummer heb ik daar meer over geschreven. In dit artikel wil ik nader ingaan op de achtergrond van dat verschijnsel. Hoe komt het dat een heilshistorische preek soms zo weinig herkenning oplevert?¹

Ongelijk

Eigenlijk is het een vreemde discussie die gevoerd is rond de heilshistorische prediking. Altijd worden exemplarische en heilshistorische prediking tegenover elkaar gesteld. Maar in feite gaat het daarbij helemaal niet om een zuiver dilemma. In het andere artikel in dit nummer heb ik daar aandacht voor gevraagd.

Dat het niet om een echte tegenstelling gaat, blijkt al uit de termen die gehanteerd worden. 'Exemplarisch' is een aanduiding die totaal ongelijk is aan 'heilshistorisch'. Als termen kunnen ze helemaal tegenover elkaar gesteld worden. Zo riskeer je natuurlijk wel, dat je langs elkaar heen praat. Mijns inziens is dat ook gebeurd. Beide categorieën kunnen zelfs tegelijkertijd van toepassing zijn. Dat blijkt o.a. uit 1 Kor. 10. Daar gaat het over de tocht door de woestijn. De gebeurtenissen tijdens die tocht worden daar een **voorbeeld** voor ons genoemd (vers 6 en 11). En tegelijkertijd worden die gebeurtenissen getekend in het heilshistorisch perspectief. In vers 11 brengt Pau-

lus in rekening dat over ons 'het einde der eeuwen gekomen is'. Zo blijkt dus binnen de Bijbel een 'exemplarische' en een 'heilshistorische' invalshoek **tegelijk** mogelijk te zijn. Daar had de conclusie uit getrokken moeten worden dat de gekozen termen te ongelijk zijn om ze tegenover elkaar te stellen. Het is **jammer**, dat die ongelijkheid vanaf het begin de discussie beheerst heeft. Daardoor kon te weinig duidelijk worden, dat het om accenten gaat die elkaar aanvullen. Doordat de standpunten deze typering kregen, leek het erop alsof 'heilshistorisch' het tegenovergestelde van 'exemplarisch' is. Mijns inziens is daardoor ook een eenzijdigheid geslopen in de heilshistorische benadering. Mede daardoor kwam in die benadering sterke nadruk te liggen op de gang van de historie.

De weg naar Christus?

Zo raakte men gespitst op de voortgaande lijn van de geschiedenis. De dominee legde zich er op toe om te laten zien hoe de weg naar Christus getekend werd. Dat werd

het hoofdmoment in de heilshistorische preek. En natuurlijk is dat vaak aan de orde. We kunnen dat leren uit het NT, waar zo ook vaak over het OT wordt geschreven.

Achter Jozua, die het volk in de rust bracht, zie je dan als vanzelf de gestalte van Jezus verschijnen, die de definitieve rust geeft (Hebr. 4). En koning Salomo draagt duidelijk de trekken van de grote Vrededorst. De inrichting van tabernakel en tempel geven een duidelijk perspectief op God, die Zijn tent bij de mensen opslaat. Dat is het nieuwe, verrassende van deze preken vaak geweest.

Maar het kon ook een voorspelbaar patroon worden. Op het laatst zag de dominee vanuit elke tekst een lijn lopen naar Bethlehem, of naar Golgotha. De weg naar Christus werd het hoofdmoment. Dat moest haast wel, want de methode legde zich vast op haar historisch karakter. Maar dat kan de preek ook heel vermoeiend maken. Want uiteindelijk is de weg naar Christus toch tamelijk abstract als preekinhoud. In de preek moet niet de weg naar Christus centraal staan, maar Christus Zelf.

De klok van Gods heil

Het moet overigens gezegd worden, dat K. Schilder daar ook toe bijgedragen heeft. Hij gebruikte meer dan eens het beeld van Gods klok. De dag des Heren begint in het paradijs. Het middaguur van de dag des Heren slaat als Christus in de wereld komt. En Christus' wederkomst betekent de avond van die dag. Het treffende van het beeld is de eenheid die zo in Christus' werken wordt aangewezen. Zo leer je inderdaad zien, dat het OT

het boek is van de komende Verlosser. En het NT het boek van de wederkomende Verlosser. En dat was het wat K. Schilder met dat beeld ook wilde zeggen. De preek moest nauwkeurig in kaart brengen hoe laat het was op Gods klok. Maar op dit punt gaat het beeld toch wringen. Het spant de aandacht veel te krampachtig op het vaststellen van het heilshistorisch moment. Mijns inziens is dat soms helemaal niet duidelijk aan te wijzen. Wie de geschiedenis van Jozef leest, ziet wel heel duidelijk in welk heilshistorisch perspectief die verhalen getekend worden. God gebruikt de wandaad van Jozefs broers om Jacobs nageslacht in het leven te bewaren. In het grote geheel kun je dat heel mooi aanwijzen. Maar is dat nu ook van hoofdstuk tot hoofdstuk aan te wijzen? Als Jozef in het huis van **Potifar** komt; als hij in de gevangenis komt, als hij de schenkeren de bakker leert kennen; zijn dat dan momenten waarbij je de voortgang op Gods klok kunt aanwijzen? Dat is een tijdwaarneming die weinig mensen meer kunnen onderscheiden. Stel dat je achter elkaar over die hoofdstukken preekt, dan is toch op geen enkele manier duidelijk te maken, hoe hier de weg naar Bethlehem vordert?

Christus prediken

Er vindt dus in de heilshistorische methode gemakkelijk een verschuiving plaats. In een te gespannen aandacht voor de heilshistorie kan het zo maar gebeuren, dat niet Christus centraal komt te staan, maar de weg naar Christus. Dat is inderdaad te signaleren in diverse heilshistorische preken. En toch gaat de Bijbel ons daar niet in voor. Een sterk voorbeeld daarvan, is het boven al genoemde hoofdstuk 1 Kor. 10. Dat hoofdstuk heeft in de discussies ook een belangrijke rol gespeeld. Paulus tekent daar inderdaad heel duidelijk het **heilshistorisch** perspectief. Maar tegelijk kan hij heel onbekommerd zeggen:

Ze dronken uit een geestelijke rots die met hen meeding, en die rots was de Christus (1 Kor. 10 : 4). Hij wijst dus Christus aan in de woestijn. Terwijl Bethlehem nog eeuwen wachten moest op de geboorte van Christus. Daar zit iets heel verrassends in. Ik vraag me af hoeveel vrijgemaakte dominees hem dat zouden durven nazeggen in een preek over het OT. En toch wordt juist op deze manier het **heilskaracter** van God handelen heel duidelijk. Het wordt verrassend concreet aangewezen in die situatie van toen. In de heilshistorische methode werd ons vaak geleerd de weg naar Christus in kaart te brengen. Alsof je alleen Christus ter sprake zou mogen brengen als de geborene in Bethlehem, de gekruisigde op Golgotha, de **opgestane** Heer en de ten hemel gevaren Koning. Maar Hij Zelf sprak daar ook wel anders over. Eer Abraham was, ben Ik, zei Hij (Joh. 8 : 58). Zo wordt het mogelijk om op een heel directe manier Christus te prediken. Christocentrisch preken hoeft dus niet perse te betekenen, dat je de route naar Bethlehem en Golgotha in kaart brengt. Christus is de naam, waardoor God verlost. En dat is niet pas begonnen in Bethlehem. Daarom kun je ook in het OT Christus herkennen. Niet alleen als de nog te verwachten Verlosser. Ook in de concrete verlossing die God permanent waarmaakte.

Nadruk op de historie

Bij zijn **kritische** evaluatie van de heilshistorische methode, heeft Trimp die fixatie op de gang van de geschiedenis heel duidelijk aangewezen. Hij laat zien dat de voortgang van de heilsgeschiedenis overbelicht is (96, 101). Tegelijk signaleert hij een schematisme dat de preek kan gaan beheersen (101-103). De vraag is nu, waar dit vandaan komt. Zit dat in de methode, of is dat alleen een ontsporing van de methode? In dat verband vraag ik me af, of dit probleem niet voortkomt uit de

aanduiding van de methode. Men koos voor de aanduiding **heilshistorisch**. Dat was juist, omdat men het geheel van Gods handelen in het oog wilde houden. Maar is het ook nodig om altijd historisch te preken? Mijns inziens wrekt zich op dit punt de vraagstelling van de methode. Want eigenlijk is de oorspronkelijke vraagstelling deze: Hoe overbrug ik de historische afstand tussen het verhaal van zoveel eeuwen terug en de gemeente van nu?

Ik zou hier de vraag willen stellen: Beluister je op de achtergrond van die vraag niet een typisch negentiende-eeuwse problematiek? Dat was toch eigenlijk de vraag die de theologie in de vorige eeuw constant beziggehouden heeft. Toen men de geschiedenis eenmaal ontdekte in haar ontwikkelingsgang, toen kwamen de problemen los in het omgaan met de Bijbel. De 'stinkende gracht van de geschiedenis' (Lessing) betekende een kloof tussen de openbaring van toen en de verkondiging van nu. Die probleemstelling is als een breekijzer in het Schriftgezag gezet. En veel theologen hebben met hun **historisch-kritische** instelling de gemeente vervreemd van Christus. De 'ontdekking' van de **heilshistorische** methode, heeft m.i. die probleemstelling als achtergrond. K. Schilder en B. Holwerda, die duidelijk theologiseerden in rapport met hun tijd, hebben een gereformeerd antwoord op die vraag naar de geschiedenis gegeven. Dat is de gouden greep van hun nadruk op de heilsgeschiedenis geweest. Een sterk antwoord. Maar tegelijk vraag ik me af, of zij soms ook niet te krampachtig die probleemstelling tot uitgangspunt van hun denken gemaakt hebben. Met name stel ik die vraag voor wat Holwerda **betref**. In zijn ander werk blijkt dat hij de vraagstelling van de **kritische** theologie heel vaak als een serieuze opgave aanvaardt. Dat is een vruchtbaar uitgangspunt. Maar het kan je ook krampachtig maken. Er is vaak een

evolutiegedachte te signaleren in het negentiende-eeuwse denken over geschiedenis. Wie daar op ingaat, kan sterk gefixeerd raken op het signaleren van een ontwikkelingsgang. Mijns inziens is dat element soms aanwezig, juist bij Holwerda's uitwerking van de heilshistorische methode.

Heilshistorisch?

Vanuit het bovenstaand stel ik de vraag, of er niet iets verwarrend ligt in de aanduiding **heilshistorisch**? Het suggereert veel aandacht voor de historie. Maar kan daardoor iets eenzijdig **krijgen**. Trimp gelooft dat we het begrip **goed kunnen handhaven en herijken** (90). Ik vraag me dat af. Juist omdat de **kritiek** die op de methode uitgebracht is, op dat historische element inspeelt.

Vanuit het verleden is bovendien de term heilshistorischen onrechte tegenover 'exemplarisch' gezet, waarmee een schijntegenstelling werd gesuggereerd. Tot op vandaag kan daarom dat laatste begrip een suggestieve veroordeling van de preek betekenen.

Ik bied de overwegingen in deze artikelen aan de lezer aan, in de hoop het voortgaand gesprek los te kunnen dienen. Dat was de intentie waarmee Trimp de discussie inder tijd inventariseerde. In het nadenken over preekmethoden op weg naar de toekomst hebben we dat gesprek hard nodig. Voor reacties en nieuwe bijdragen aan dat gesprek houd ik me aanbevolen.

¹ Ik verwijs hier alleen naar: C. Trimp, *Heilsgeschiedenis en prediking. Hervatting van een onvoltooid gesprek*, Kampen 1986. Aan dit boek heb ik veel te danken bij het nadenken over dit onderwerp. Waar ik direct naar Trimp verwijs, geef ik dat met het paginanummer tussen haakjes aan.

Een nieuw jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme

Wie eens wat meer wil lezen dan alleen 'algemene' kerkgeschiedenis moet eens overwegen om het hier aan te **kondigen** Jaarboek aan te schaffen. In deze nieuw gestarte serie – na een eerdere reeks die specifiek over de Gereformeerde Kerken ging – wordt ons een blik gegund achter de schermen van verschillende mensen die een rol speelden in de Nederlandse 'protestantse' kerken. Dat gebeurt op een voluit professionele manier. En toch ook heel duidelijk gericht op een breed publiek dat natuurlijk hier wel z'n interesses heeft.

In deze eerste jaargang worden zeven **biografische** schetsen gepubliceerd over soms heel intrigerende persoonlijkheden. De historicus George Harinck schrijft over prof. dr. V. Hepp, de syn. **geref.** predikant **Th.J.S.** van Staalduijn over prof. mr. G.M. den **Hartogh**. Beiden historische figuren die **o.a.** mee het gebeuren rondom de **Vrijmaking** hebben beïnvloed. Een heel bijzondere figuur was mr. T. de Vries, die voor de kenners van Groen van Prinsterer **o.m.** bekend is vanwege z'n bibliografie. Maar overigens bleef De Vries voor de meesten een onbekende grootheid. Over hem schrijft **H.J.** Langeveld een verhaal dat in ieder geval veel meer licht werpt op de ambities van deze Groningse antirevolutionair rond de eeuwwisseling (o.a. botsing met **A. Kuiper**). Maar tegelijk moet de auteur constateren dat het spoor van deze De Vries zo goed als uitgewist is na diens vertrek naar de USA. De andere persoonlijkheden die in

H. Veldman

N
nieuw uitgekomen

deze jaargang aandacht krijgen zijn: **C.P. Tiele**, **G.F. Haspels**, **C. Riemers** en **C. Steenblok**.

Dit nieuwe jaarboek ziet er gezond uit. We wensen het veel **lezers/abonnees** toe.

N.a.v.: **D.Th. Kuiper c.s. (red.)**, *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800. Jaargang 1*. Uitg. **Kok Kampen**; ISBN 90-242-6925-3; omvang 202 blz., prijs f 39,50.

Is bidden een lust of een last? Vanuit deze vraag wil ik aandacht besteden aan de praktijk van ons bidden. Ik wil graag allerlei vragen rondom het gebed bespreekbaar maken. Soms lijkt het namelijk wel of er een taboe rust op het gesprek over het bidden. Natuurlijk, je kunt eindeloos discussiëren over het onderwerp gebedsverhoring, over wat je wel en niet kunt vragen, over de lengte van het gebed enz. Maar wanneer gaat het over **jouw** bidden? Over je eigen vragen en onzekerheden? Over de moeite om een eigen gebedsleven op te bouwen? **Durft** u er voor uit te komen, dat u, als u God aanroept, zich bij die naam 'God' nauwelijks iets kunt voorstellen? En wie komt ermee voor de draad, dat hij zo weinig voelt bij het bidden en na het gebed **zovaak** onvoldaan is? Of je schaamt je ervoor dat jouw **gebeds**leven op zo'n laag pitje staat. Zo zijn er heel wat problemen rondom ons bidden, die soms nauwelijks aan bod komen. Maar we zitten er wel mee. In deze rubriek wil ik proberen op een paar van die vragen in te gaan. Ik hoop dat het gesprek over het bidden erdoor wordt gestimuleerd.

Bidden is heerlijk

Als we over ons bidden nadenken, beginnen we vaak aan de verkeerde kant. Aan onze kant. En dan wordt bidden al snel een probleem. Maar als we nu eens aan de andere kant beginnen. Aan Gods kant. En dan bedoel ik er niet in de eerste plaats op te wijzen dat bidden antwoorden is, reageren op wat God zegt. Dat is natuurlijk ook waar. Maar ik wil er nu op wijzen dat de Here ons graag **hòort** bidden. Daar

is Hij Vader voor! Dus: als je nadenkt over je bidden, begin dan niet bij je eigen behoefte. Denk eerst eens goed na over het wonder dat God op jouw bidden wacht. God neigt zijn oor (Ps. 116 : 2). Dat moet je zien: God buigt Zich voorover en legt zijn hand aan zijn oor om maar niets te missen van wat jij zegt. De Here wacht op antwoord. Hij stelt prijs op ons gebed. Denk aan Ps. 50 : 15: Roep Mij aan ten dage der benauwdheid, Ik zal u redden en gij zult Mij eren. Vanuit die invalshoek mag je nadenken over je eigen gebedsleven. Dat zit je op het goede niveau. Bidden is dus allereerst iets heerlijks. Als je bidt, ben je helemaal bij de Here, helemaal op Hem gericht. Daarom zegt de Here Jezus ook: als je bidt, ga dan naar de binnenkamer, doe de deur op slot en bid tot je Vader in het verborgene. Het gaat erom met Hem alleen te zijn. Dan blijkt ook wie we werkelijk zijn. Dan hoeven we geen toneel meer te spelen. Als we die stilte, die afzondering niet kennen, verliezen ook onze andere gebeden veel van hun waarde. (Ik zeg dus niet: ze zijn dan waardeloos!) Dus: bidden is genieten. Genieten van de omgang met Vader. Weten dat je onder een open hemel leeft en geen arme zwerver bent die zichzelf maar moet zien te redden. Weten dat je een kind bent en een Vader hebt die oneindig veel van je houdt. Met Hem mag je alles open bespreken. Niets is te onbenullig, te klein voor het gebed.

Bidden: je leven delen met God

Als we over ons gebedsleven nadenken, is het goed hier te **begin**-

Wandelen met God

nen: De Here **verlangt** **ernaar** dat we elke dag voor Hem verschijnen en alles met Hem delen, de **blijde** en verdrietige dingen. Natuurlijk: het gaat er niet om God van één en ander op de hoogte te brengen. Ons bidden is geen radio-nieuwsdienst ANP. Het is: heel je leven delen met Vader. Dan kun je ook de gewone dingen daarin een plaats geven: je angsten en onzekerheden, je problemen op je werk of in je relatie, de beslissingen waar je voor staat. Heel concreet. Dat geldt ook als het gaat over je zonden. Het is niet zo moeilijk in je gebed te spreken over je zondigheid en verdorvenheid, hoe slecht je wel bent. Maar het is veel moeilijker om tegen de Here te zeggen: daar was het mis en op dat punt ging het vandaag helemaal fout, dat had ik niet moeten zeggen, wilt U me dat vergeven? Dat betekent ook dat je moet nadenken over je bidden. We zijn vaak net een automaat: handen vouwen, ogen dicht, bidden; alsof je zo even bij God **binnenloopt** om je boodschap **af** te geven en dan weer wegwezen. Maar goed bidden is nadenken: wat zal ik bidden, waarvoor zal ik danken, wat was er fout vandaag, waar zie ik tegenop, voor wie moet ik bidden. Dan ga je heel bewust voor de troon van God staan. Samengevat: als je je bewust wordt, dat de Here naar je bidden uitziet en ook dat je in je gebed alles met Hem mag delen, wordt dat gebed iets heel moois, iets waar je intens van kunt genieten. De sleur verdwijnt en je gaat elke dag bewust naar je hemelse Vader. Bidden: geen last maar een lust!

De moeizame praktijk

Tot nog toe heb ik vooral de na-

druk gelegd op het heerlijke van het bidden. De Here wacht op jouw gebed. En je mag alles met Hem delen. Nu kun je daar natuurlijk heel verheven over spreken, terwijl het in de praktijk veel moeizamer gaat. Soms moet je jezelf ertoe zéten om te bidden, er tegenzin voor overwinnen. Of soms val je al biddend in slaap, omdat het al midden in de nacht is. Dan komt er van dat "heerlijke" niet zoveel uit de verf! Dan wordt bidden een moeizaam gebeuren.

Het lijkt me goed dit onder ogen te zien. Wij zijn van nature geen geweldige bidders. Een goed gebedsleven komt ons niet aanwaaien. We hebben daarbij zelfdiscipline nodig. Daarover wil ik in dit artikel iets meer zeggen.

Regelmaat

Als bidden ons niet gemakkelijk valt, is het goed jezelf enkele regels op te leggen. Eén ervan kan zijn dat je regelmaat in je gebedsleven aanbrengt. Bijvoorbeeld zo dat je elke dag een aantal minuten reserveert voor het spreken met God. Op welk moment van de dag dat gebeurt, zal afhangen van een aantal factoren als: tijd, ruimte, rust. Voor een huisvrouw bevat de morgen vaak een geschikt moment om te bidden. Als de kinderen naar school zijn bv. Voor een werkende is het wellicht aan te raden de vroege morgen daarvoor te gebruiken. De late avond levert vaak concentratieproblemen op.

De Here geeft ons in de Bijbel hierbij een steuntje in de rug. Ik denk aan de wetgeving in het Oude Testament rond het reukoffer. De Here geeft nauwkeurige instructies voor dat altaar en de offers daarop, bijvoorbeeld dat er elke morgen en elke avond reukwerk verbrand wordt. Denk ook aan het feit dat het reukaltaar moest worden megedragen tijdens de woestijnreis. Dat wil zeggen: nooit en nergens wil God het zuivere reukwerk zien ontbreken. Het is aangenaam voor God elke dag de geur van het ge-

bed te kunnen 'opsnuiven'. De Here stelt prijs op het regelmatige gebed: bidt zonder ophouden, zegt de apostel, dat is: maak er een goede gewoonte van. Dat zal je wel iets kosten. Maar we ons ook best oefenen in het aanleren van zelfdiscipline. Daar word je als kind van God echt niet minder van.

De sleur tegengaan

Ook de sleur is een ernstige bedreiging voor een gezond gebedsleven. Wat kun je er tegen doen? Ik noem 3 dingen: 1. je gebed koppelen aan een gelezen Schriftgedeelte. In je gebed verwerken wat je las over: Gods belofte, Gods eis, het werk van de Here Jezus. Dan kun je in elk gebed een nieuw element invoegen. 2. voor je gaat bidden bepaalde zaken op papier zetten, bijvoorbeeld concrete dingen van die dag, waarvoor je wilt danken of die je wilt belijden; of namen van mensen voor wie je voorbede wilt doen. Je hoeft niet in 1 gebed alles te noemen. Je kunt ook van een gebedsrooster gebruik maken, zodat je afwisseling aanbrengt. 3. Meer gebruik maken van wat anderen aan gebedsrijkdom hebben geformuleerd. Ik wijs vooral op de gebeden achter in ons kerkboek, die echt niet alleen voor gebruik in de eredienst bestemd zijn. Er zijn gebeden bij ziekte, een morgen- en avondgebed, gebeden bij de maaltijd. Je kunt ze direct gebruiken, je kunt ze ook zien als een voorbeeld hoe het anders kan. Het stimuleert je creativiteit in het bidden.

God aanvaardt ons gebed

Tenslotte: in Exodus 30 (over het reukofferaltaar) lezen we dat Aäron één keer per jaar op de hoornen van dit altaar verzoening zal doen met het bloed van het zondoffer. Op de Grote Verzoendag werd zo dit altaar van zonden bevrijd en weer bruikbaar gemaakt voor de dienst aan God. Als je dit overzet naar onze situatie, betekent het: het verzoenend werk van Christus

maakt onze gebeden mogelijk en draagt ze. Onze gebeden zijn alleen aangenaam voor God omdat ze door Christus tot een lieflijke reuk worden voor de Here. Maar nu hebben we ook de volstreekte zekerheid dat onze gebeden door God worden gehoord en verhoord. Onze gebeden mogen moeizaam tot stand komen en onvolmaakt geformuleerd, maar via onze Middelaar in de hemel komen ze toch aan bij God. Dat te weten is een geweldige stimulans om elke dag naar de Here toe te gaan. Daar heb je dan graag dat stukje zelfdiscipline voor over!

VAN GISTEREN NAAR MORGEN

H.J.J. Feenstra

De Gereformeerde Kerken na de Vrijmaking

Ter inleiding

Binnen het kader van de cursus 'van gisteren naar morgen', heb ik vier avonden gesproken over de meest recente kerkgeschiedenis sinds de Vrijmaking. Tijdens die vier avonden groeide het verhaal naar wat hier geboden wordt.

Het gaat om recente geschiedenis. Deels ook om eigen ervaringen. Dat geeft betrokkenheid. Dat geeft ook gauw een persoonlijke kleur. Ik heb er uiteraard naar gestreefd recht te doen aan de waarheid en de werkelijkheid.

Uit een veelheid aan thema's moest ik selecteren. Twee brandpunten kent mijn verhaal: de verhouding tot de synodaal Gereformeerde Kerken geconcentreerd rond de **samensprekingsmoeiten** en de crisis in de jaren '60, die leidde tot de breuk met de nu geheten Nederlands Gereformeerde Kerken.

In dit eerste artikel gaat het over de relatie tot de synodaal Gereformeerde Kerken.

Samensprekingsmoeiten – 1946

De Vrijmaking was een **kerkrefor-**
matie: terug naar Gods Woord, de
confessie en de gereformeerde
kerkorde. En daarmee: terug naar
leven in de christelijke vrijheid.
Principieel gezien mag je stellen,
dat de vrijgemaaktekerken de
voortzetting waren van de Gerefor-
meerde Kerken in Nederland. Daar-
mee werden de synodaal Gerefor-
meerde Kerken niet afgeschreven.
Samensprekingsverzoeken van die
kant zijn van onze kant serieus
overwogen. Direct al in **1946**. Van
onze kant werd, toen dit verzoek
kwam, een voorwaarde gesteld:

eerst schriftelijken publiek over en
weer de situatie in kaart brengen en
uitgangspunten aangeven. Er moet
toch een basis zijn en een doel. Je
kon toch niet zomaar wat gaan pra-
ten, na alles wat er gebeurd was.
Dat er na alle geleden pijn (vele
schorsingen en afzettingen!) van
onze kant zo'n opening gegeven
werd tot contact, mag toch met ere
genoemd worden. Je zou je goed
een houding kunnen voorstellen in
de trant van: schiet maar op, voor-
lopig nog niet. Kerkelijke stijl en
christelijk niveau!

Hoeveel echte oecumenische be-
geerte er van synodale kant was, is
moeilijk in te schatten. Feit is, dat
men daar geschrokken was van de
omvang van de Vrijmakingen er
veel bezwaar leefde binnen de ei-
gen gelederen over de gang van za-
ken. In die situatie en in dat kli-
maat, kwam het **samensprekings-**
verzoek in 1946 naar ons toe.

Maar men ging van synodale kant
niet in op onze **voorwaarde** om
eerst schriftelijken publiek te com-
municeren. Het was te ingewikkeld
en zou te lang duren.

Het kwam er dus niet van.

Het verhaal van de 'Vervangingsformule'

De synodaal gereformeerde synode
van Utrecht **1959** wendde zich tot
onze kerken, met het verzoek met
elkaar in contact te treden om zo
mogelijk tot hereniging te komen.
Daaraan ging vooraf het besluit
van de synode van Utrecht om de
zogenaamde 'Vervangingsformule'
ter zijde te stellen. Kennelijk meen-
de men daarmee een opening te
creëren. Deze '**vervangingsformu-**
le' dateerde uit **1946** en bedoelde
de voorgaande leeruitspraken (die

tot de Vrijmaking leidden) te ver-
vangen. Ik citeer nu uit de officiële
tekst van Utrecht **1959**:

'De synode overweegt, dat de leer-
uitspraken van **1946** (= de "**vervan-**
gingsformule", H.J.J.F.), hoewel
zij in vele opzichten zegenrijk en
samenbindend heeft gewerkt, an-
derzijds, mede vanwege misver-
stand en onjuiste interpretatie, in
de kerken niet tot een zodanige er-
kenning is gekomen als verwacht
had mogen worden en ook een
struikelblok blijft vormen voor de
hereniging met de vrijgemaakte
kerken. Hoewel de synode de be-
zwaren als zou deze leeruitspraak
in strijd zijn met Gods Woord en
de belijdenis der kerk, niet aan-
vaardt en daarom vasthoudt aan
haar rechtmatigheid, besluit zij niet-
temin, ter bevestiging van de een-
heid in eigen kerken en ter bevoor-
dering van de landelijke en
plaatselijke toenadering tot de vrij-
gemaakte kerken, alsmede om uit
de sfeer van misverstand te gera-
ken, haar terzijde te stellen, zonder
een andere in haar plaats te stellen,
doch zich voor de regel des geloofs
inzake de leer der kerk aangaande
genadeverbonden doop te houden
aan hetgeen de Drie Formulieren
van Enigheid zelf daarover uitspre-
ken.'

Dat klinkt niet gek op het eerste ge-
zicht! Alleen nog de drie formulie-
ren! Openden zich hier geen nieu-
we mogelijkheden? Helaas bleek
dat bij nadere beschouwing niet het
geval te zijn. Ik noem enkele pun-
ten.

Is het niet vreemd om aan de kant
te zetten wat blijkbaar gezegend
wordt? Wie is de Gever van zegen?
De Here toch zeker!

Vervolgens: duidelijk werd **uitge-**

sproken, dat de rechtmatigheid van de leerinhoud werd gehandhaafd! Is het niet vreemd om **aan** de kant te zetten, wat qua inhoud als bijbels en confessioneel (na toetsing van bezwaren!) is bevonden?

Maar we zijn er nog niet. De aap komt uit de mouw in het slot van de tekst van het **terzijdestellingsbe-**sluit. Wat boven geciteerd wordt, is nog niet alles. Er volgt nog een slot waarin de synode uitspreekt, dat 'de leer van het verbond steeds tot zijn recht behoort te komen'. Dat wordt dan als volgt ingevuld: 'hetzij doordat men de **verbondsbe-**lofte doet opgaan in een voorwaardelijke toezegging (...); hetzij men de verbondsbelofte zou doen opgaan in een onvoorwaardelijke toezegging (...)'. Zonder daar inhoudelijk nu verder op in te gaan is het duidelijk, dat er twee soorten beloften zijn en twee soorten doop! Een onvoorwaardelijke belofte en doop voor uitverkorenen en een voorwaardelijke voor **niet-uitverkore-**nen.

De synodale leer van tweeërlei belofte en tweeërlei doop werd in een paar zinnen gehandhaafd. De leer van de vervangingsformule en van de daaraan voorafgaande **synode-**uitspraken!

Die hele **terzijdestelling** is een zaak geweest van mooie woorden en leuke gebaren, maar stelde inhoudelijk niets voor. Een niet erg waarachtige, kerkelijke en christelijke manier van doen.

Er moest een gebaar gemaakt worden naar de eigen achterban en in de richting van de vrijgemaakten. Maar het was een loos gebaar.

Oecumenistisch denken

Mijns inziens kwam deze hele manoeuvre mede voort uit het toen in de synodale kerken opkomende oecumenisme. Er kwamen toenaderingspogingen richting Nederlandse Hervormde Kerk. Er kwam een toenemende sympathie voor de Wereldraad van Kerken. Daarmee ook een andere benadering van de waar-

heid. In een oecumenistisch denken wordt niet uitgegaan van de ene waarheid van Gods Woord, maar wordt er ruimte gegeven **aan** verschillende waarheidsbelevingen naast elkaar. Een eerste ontwikkeling in die richting zou mede het **terzijdestellingsgebeuren** kunnen verklaren.

Dat begin van oecumenistisch denken meen ik ook te bespeuren in het **samensprekingsverzoek** van Utrecht '59, zoals dat werd toegestuurd aan onze G.S. Assen 1961.

Samensprekingsmoeiten 1959-1961

In het verzoek wordt gevraagd om bezinning op de vraag of de (gescheiden) kerken 'tot een nieuw begin zouden kunnen komen'. En dat in de overtuiging 'dat, wanneer zulk een nieuw begin gevonden zou kunnen worden, het verschil in beoordeling van wat in het verleden geschied is, het samengaan in de toekomst niet blijvend zou mogen verijdelen, doch dat beide kerken dan, in het bewustzijn van beider tekort, deze zaken met ootmoed aan het oordeel van God zouden mogen overlaten'.

Onze synode van Assen '61 ging op dit verzoek niet in. Zo gaat 't niet en zo mag 't niet, zei Assen. Dat gaf veel rumoer in onze kerken. Er werd geprotesteerd. Er werden hier en daar toch plaatselijke **samensprekingen** gehouden. Er waren persreacties, vergaderingen, spreekbeurten. Het was een turbulente tijd, met al gauw dit beeld: de synodalen willen praten, de **vrijgemaakten** niet. De synodalen doen aardig, de vrijgemaakten doen moeilijk. Het was wel duidelijk waar de liefde was en waar de harde onverzoenlijkheid.

Documentatie en analyse

Op deze zaken moeten we wat dieper ingaan. Daarvoor moeten we eerst het beeld wat completer maken. Anders weten we niet waar

we over praten.

Daarom nog wat documentatie. In het **samensprekingsverzoek** van Utrecht '59 werden ook de tuchtmaatregelen die aan de Vrijmaking vooraf gingen, ter sprake gebracht. Daarover schreef de synode dat 'de hierin aan de orde gestelde zaak een uitermate teer punt raakt. Teer voor de vrijgemaakte broeders, omdat deze zich daarin aangetaast achten in hetgeen zij als hun recht en eer als ambtsdragers in Christus' kerk beschouwden. Teer voor de Gereformeerde Kerken, omdat zij daarin herinnerd worden aan hetgeen zij als een pijnlijke aantasting gevoeld hebben van de kerkelijke trouw, waarmee de **vrijgemaakten** eens met haar verbonden waren en tot de onderhouding waarvan met name de predikanten onder hen zich in het **ondertekening**sformulier verplicht hadden'.

Achter dit laatste liggen weer synodale uitspraken uit 1944, die helder aangeven welk gedachtengoed aan synodale zijde leidde tot die tuchtmaatregelen. Ik citeer: het gaat 'om deze voor het gehele leven van Gods kerk **hoogst-gewichtige** ordening, dat de vergaderingen, die door Christus met gezag bekleed zijn, niet alleen zelve dat gezag handhaven in het vasthouden aan de zuivere leer en de bewaaring van de rechte discipline, doch ook onder leden der kerk die gehoorzaamheid vinden, welke haar toekomst, en het niet vrijstaat aan de machten, die door Christus zijn ingesteld, onderworpenheid te weigeren. Deze ordening is bestreden op een wijze, **welke** in de kerk van Jezus Christus niet gedoogd mag worden'.

Zo werden wij neergezet in 1944! Als revolutionairen, die ongehoorzaam waren aan door Christus zelf met gezag beklede kerkelijke vergaderingen. Van synodale kant werd de **Vrijmaking** gezien en beleefd als een 'gezagscrisis van geweigerde onderwerping' (de term is van de rooms-katholieke dr.

A. Fiolet, door hem gebruikt om de reformatie van de 16e eeuw te typeren).

Geen wonder, dat ook van onze kant de Vrijmaking zich bewogen heeft op een hoog religieus niveau. Een geloofsbeslissing waarin het inderdaad ging om de gehoorzaamheid aan Christus. Maar dan in aansluiting aan artikel 31 kerkorde, waarin het Bijbelwoord verwerkt is dat men God meer gehoorzaam moet zijn dan mensen. Na 1944 is hier nooit één woord van teruggenomen van synodale zijde. In 1959 lagen die uitspraken er nog net zo. De eis van gehoorzaamheid aan de synode (ook in 1959: geijkt in de herziene kerkorde!) – waar bleef die? Werd die gehandhaafd of werd die teruggenomen? Dat is dan toch de weg, de koninklijke weg, die je gaat in de kerk. De weg van de liefde, de christelijke liefde, die niet blij is over ongerechtigheid, maar blij is met de waarheid (1 Kor. 13 : 6). Utrecht '59 komt met een compromis-voorstel, dat het verleden blauw-blauw wil laten. Het verleden was wel bespreekbaar, maar dat was ondergeschikt aan de overtuiging dat hoe je ook tegen het verleden aankeek, dit een nieuw samengaan niet zou mogen verhinderen. Je moet toch het verleden serieus nemen? Er zijn toch enorme dingen gezegd en gedaan? In volle overtuiging onder het aanroepen van de naam van de Here. Dan kun je toch niet zeggen: laten we het verleden maar aan de Here overlaten en een nieuw begin maken.

Een verdeeld huis of een apart huis?

In feite verklaarde Utrecht '59 de gebeurtenissen rond de Vrijmaking tot een incident, een **binnenhuisbrand**, een familieruzie, die maar eens bijgelegd moest worden. Het huis is – om zo te zeggen – hetzelfde gebleven, alleen de bewoners kregen narigheid met elkaar. Nu moeten we dan toch maar weer

eens verder met elkaar. Dus een streep onder het verleden en een nieuwe start.

Maar dat was de zaak niet. Wij werden het huis uitgezet, omdat we niet wilden buigen voor het huise-lijk gezag!

Hier ligt een lijn naar de gebeurtenissen in de jaren '60 en naar de Open Brief van 31 oktober 1966: Ik citeer uit de Open Brief: 'Het **Vrijmakingsgeloof** ("dat onze Heer Jezus Christus door de Vrijmaking van 1944 een nieuw werk van kerkreformatie heeft ten uitvoer gelegd") heeft de beleving van de Vrijmaking als een noodzakelijke, maar niettemin pijnlijke breuk met broeders van éénzelfde huis sterk verdrongen. (...) het conflict van 1944 ... moet toch eens kunnen worden beëindigd, indien er enige liefde, indien er enige lankmoedigheid, indien er enige ontferming is... Hoe dringend nodig is het veten te begraven...'

Voor we naar de jaren '60 gaan kijken, maken we eerst het verhaal rond Assen '61 af.

Het sarnensprekingsverzoek van Utrecht '59 werd door Assen '61 niet aanvaard. Daar is toen verantwoording van afgelegd in een uitvoerig besluit.

Beëindiging van de contacten

Hoe ging het verder na Assen '61? Toen is van synodale kant het contact verbroken. De synode van Apeldoorn 1961-1962 heeft een punt gezet achter de correspondentie. Met een zeer opmerkelijke argumentatie, waarin het oecumenistische denken, met z'n ruimte geven **aan** meerdere **waarheidsbelevingen**, duidelijk te onderkennen is. Op het uitvoerige en **geargumen-**teerde besluit van onze G.S. van Assen '61 werd niet ingegaan. Apeldoorn kwam met één generaal oordeel. Apeldoorn vond 'dat de synode der Vrijgemaakte Kerken de Schriftuurlijke grenzen, die haar

in de handhaving van haar standpunt gesteld zijn, al te zeer uit het oog verliest. De vrijgemaaktesynode spreekt en handelt nl. alsof haar inzicht met het oordeel Gods gelijk te stellen ware...'

Dat mag dus niet: zeker zijn van je zaak, spreken met de Schrift in de hand; normatief denken en doen. Want dat was het in Assen '61. Niet een zich **aan** God gelijkstellen. Maar zo wordt het beleefd, als je onder het niveau van het leven in de waarheid gaat leven. Als het leven bij de ene waarheid van God wordt ingeruild voor een leven in vele waarheidsmodellennaast elkaar. Dan versta je elkaar niet meer.

Leerzaam

Is geschiedenis alleen iets uit de oude doos?

Geschiedenis is leerzaam en belangrijk. In dit stukje geschiedenis worden we geconfronteerd met zaken als:

- omgaan met de waarheid van God,
- oecumenistisch denken,
- wat is nu echt liefde?
- het huis van de kerk,
- het gevaar van oppervlakkige, onjuiste taxatie.

Actuele zaken, ja toch?

EVANGELISATIE-GESPREK ZONDER EIND?

C.J. Haak

1 Ervaring en frustratie

'Ach, wat zal ik zeggen,' zei hij tegen me. 'We kennen haar al jaren. Ze komt min of meer regelmatig op de bijbelstudies. We bezoeken haar trouw om de veertien dagen. We zijn altijd welkom om met haar door te praten over het geloof en zo. Ze leest ook graag het evangelisatiekrantje. En de bijbelcursus heeft ze al achter de rug. Maar meegaan naar de kerk, daar voelt ze niet voor. En zelf bidden..., dat doet ze maar niet. Ze vindt het maar gepraat in de lucht...'

Tja, straks moet ik er weer heen. Je doet het natuurlijk. Je kunt haar toch ook niet laten zitten. Maar weet je, eerlijk gezegd, ik word er zo moe van. Je komt nooit eens verder met haar. Wat je ook verzint. En je hebt met alle geduld en liefde alle tegenargumenten wel tien keer besproken. Maar je komt geen stap verder.

Maar het houdt je wel bezig! Ik had ook wat andere contacten in m'n wijk, maar daar heb ik nu gewoon geen tijd meer voor. En ook geen zin meer. En naar evangelisatie-avonden ga ik ook niet meer. Wat ik daar hoor aan enthousiasme en bezinning..., het gaat me tegenstaan. Ja, je zou er ook zelf nog rijker van worden in je geloof, vreugde en liefde voor God. Nou, bij mij niet! Ik lijk die vreugde juist te verliezen. En door m'n somber gedoe zit ik-met-m'n-contact andere evangelisatie-werkers maar in de weg...'

Herken je hier iets van? Ben jij ook zo'n vermoeide evangelisatie-werker/ster? Die maar trouw blijft meelopen met de tred van zijn 'contacten'? Elke keer moet je je opwerken om toch weer met liefde

en élan op pad te gaan. Maar de moed zakt je al weer in de schoenen als je de zoveelste avond bij dezelfde mensen binnen komt. Er zit maar geen beweging in. Het blijft lief en aardig, maar de vreugde gaat verloren. En je neemt het jezelf kwalijk, dat je onder de maat van christelijke liefde blijft. Maar toch, je spankracht gaat met de dag achteruit. Evangelisatie..., ze moeten er met jou niet meer over beginnen. Jouw ervaringen frustreren je alleen maar. Waar ben je eigenlijk mee bezig? Is het evangelisatie-gesprek dan eindeloos?! Over die vraag wil ik hier enkele opmerkingen maken.

Mijn hoofdgedachte is dat het échte evangelisatie-gesprek niet eindeloos is. Dat zeg ik niet om wat persoonlijke frustraties tegen te gaan en je wat op te peppen. Nee, ik kom juist op voor het belang van jouw 'contacten' zelf. Om ze concreet en consequent voor Christus te plaatsen. En dán met hen een duidelijke koers uit te zetten.

2 Achtergrond

Hoe komt het eigenlijk zo ver, dat je zo vastgelopen raakt? Ik noem 6 momenten die een rol kunnen spelen.

2.1 Bewogen liefde

Uit je verhaal blijkt in ieder geval een bewogen liefde. Je hebt mensen aangetroffen die je niet meer los wilt laten. Je hebt toegepast wat je van de Here Jezus zelf geleerd hebt: geduld, ontferming, vergevingsgezindheid. Je moet mensen vaak van zó ver weg halen. En ze begrijpen ons kerkelijke klimaat zo slecht. Jij bent eigenlijk de dunne

E evangelisatie en zending

lijn tussen hen en God. Dan mag je je daaraan toch niet onttrekken?! Jij vertegenwoordigt Gods trouw en liefde immers? Zo moet je jezelf inderdaad zien. Maar, ik zeg er bij, probeer met **díe** liefde dan ook zó ver te gaan als je Opdrachtgever zelf gaat. Niet minder, maar ook niet verder.

2.2 Begrip geven

We hebben bovendien de laatste tijd veel geleerd van de **communicatietechnieken**. Op evangelisatiecursussen hoor je dat je vooral moet luisteren. Vol begrip je verplaatsen in **hún** situatie. Niet te snel met jÓuw verhaal binnen vallen en superieur mensen overvallen. Nee, je moet juist ingaan op **hún** problemen. In de stijl van Paulus, die de Joden een Jood, de Grieken een Griek werd. Nederig, en dienstbaar aan allen (1 Kor. 9 : 19-23).

Jezus zou volgens sommige missionarissen (Ch.H. Kraft) de **communicatie-regels** perfect hebben toegepast: persoonlijke ontmoeting, stimuleren om zelf ontdekkingen te doen, mensen in hun waarde laten, ingaan op hun specifieke nood. Dát spoor moeten we volgen. Terecht. Maar volgen we dat spoor tot waar het uit komt, of hebben wij de uitkomst al in gedachten, en buigen we daarheen af?

2.3 Incarnatie-model

Dat ligt ook in de lijn, ten derde, met het theologisch klimaat van vandaag. Steeds vaker wordt gewezen op Jezus als voorbeeld van nederigheid. Filip. 2 : 5 zegt dat Hij een slaaf werd. In grenzeloze liefde daalde Hij af in onze situatie, paste Zich bij ons aan, ja, werd **óns** gelijk. Hij identificeerde Zich volle-

dig met ons. Dit z.g. 'incarnatie-model' wordt een voorbeeld voor ons. Je moet niet bóven anderen gaan staan, geen betweters, maar náást hen. Altijd bereid hén te helpen. Die vraag hierbij is: is echt helpen ook altijd het hen naar de zin maken?

2.4 Tolerantie-cultuur

Een vierde punt is onze huidige tolerantie-cultuur. Iedereen mag zijn/haar mening hebben. Maar je moet die van anderen dan ook respecteren en laten staan. Je moet immers **sámen** verder leven, als **even**-goede vrienden. De anti-discriminatie-wetwil terecht dat we andere mensen accepteren zoals ze zijn, maar geeft wel ook het gevoel dat ze ook **góed** zijn zoals ze zijn. Correctie en vermaan horen thuis in de wereld van vroeger. Wat **wíl** je dan eigenlijk met je evangelisatie-contact? Heeft deze cultuur ook niet z'n invloed op onze omgang met mensen? Misschien zelfs wel op onze visie op God?

2.5 Kerkelijke onzekerheid

Dichter bij huis speelt het vijfde argument. De discussie over de ware kerk en de Vrijmaking, met alle kritiek daarop, heeft ons kopschuwen gemaakt om nog royaal naar de kerk gericht te werken. Het lijkt allemaal zó slecht in onze kerk. Als dat allemaal waar is kun je toch met goed fatsoen niemand meer meenemen naar ónze kerkdiensten?! Of introduceren bij ónze broeders en zusters?! **Vrijgemaakten** zijn dan wel de laatsten die mensen de weg naar de kerk moeten wijzen, ga je langzamerhand denken.

Bovendien, waarom zouden we graag bij óns willen hebben? Als er dan toch meerdere ware, goede kerken in de buurt zijn. Dan moet je heel andere regels in acht gaan nemen, nietwaar. Jouw 'contact' past gezien z'n afkomsten aard mis-schien wel beter in een heel andere kerk. En om dat goed uit te zoeken, moet je eigenlijk eerst wachten tot je een helder beeld van de kerke-

lijke situatie in je omgeving hebt. Dan kan jouw 'contact' inderdaad nog wel eventjes moeten wachten!

2.6 Huiver voor consequenties

Als laatste noem ik onze diepe menselijke huiver om iemand persoonlijk voor de consequentie van het evangelie te plaatsen. Je wilt graag dat iemand serieus achter **Je**-zus aan gaat. Maar, je bent zo bang om **hem/haar** kwijt te raken. Je wijst niemand graag af. Zeker niet, als het over eeuwig wel en wee gaat. Daarom schuiven wij, ook voor die ander, die beslissing liever uit. We dringen niet aan. De tijd is er nog lang niet rijp voor. Natuurlijk, thuis hopen en bidden wij, dat de tijd zal komen, dat hij de goede stap zal doen. Intussen is onze opdracht de relatie warm te houden. Wie weet. Maar... **intus**-sen verkoelt ook ónze liefde. En hoe lang duurt het of jouw 'contact' merkt dat óók? Ook niet bevorderlijk voor een spontane relatie, nietwaar? En we staan weer opnieuw bij de vraag: waar zijn we mee bezig? Wat willen we **eigen**-lijk, en hoelang houden we dat vol?

3 Evangelisatie-gesprek: beperkt en doelgericht

Met dat laatste punt maak ik de overgang naar een aanpak van dit probleem.

We moeten naar mijn idee eerst goed aanvoelen wat een evangelisatie-gesprek is. Het heeft een concreet dóel: mensen tot geloof in Christus bewegen, voor Christus winnen, zegt Paulus. Daarom moeten we hen ook met Christus confronteren. Niet: de hele bijbel door-nemen, of de hele Catechismus behandelen. Nee, voor Christus plaatsen. Beter: Christus voor hén plaatsen. Dan de reacties góed waarnemen, doorspreken, analyseren. Met liefde, geduld, wijsheid, tijd, zeker weten. Maar dan óók de volgende stap nemen. Samen, jij en jouw 'contact' die stap zetten. Hoe die ook uit valt! Het evangelisatie-

gesprek is helder, consequent en beperkt.

Ik wil dat toelichten en uitwerken in 6 punten.

3.1 Communicatie-middel is geen evangelisatie-dóel

Terecht wordt ten behoeve van de evangelisatie gebruik gemaakt van de communicatie-deskundigheid. Maar wat die deskundigen **uiter**-aard niet willen gebeurt **toch** vaak. Het middel, het gesprek, wordt zoetjes aan het dóel. De technieken worden gebruikt om het 'gesprek op gang te houden'. Nieuwe **ele**-menten worden gebruikt om het gesprek zélf nieuw leven in te blazen. En we vinden dat bewijs van **vin**-dingrijke liefde en geduld. Maar bij Paulus was dat niet zo. Hij wilde wel in de huid van de **an**-der kruipen, maar hield vast aan zijn doel: 'om in elk geval enige te redden' (1 Kor. 9 : 22). Hij zei niet dat hij koste wat het kost **díe** en **díe** perse zou krijgen. Let eens op het verschil met 9 : 19: 'om allen te winnen'. In de loop van de praktijk leerde hij **erkennen** dat er **beperkin**-gen zijn. Die komen juist met deze aanpak aan het licht. Allen wordt tot **enigen**. Hij forceert niets. Zijn hóuding in het gesprek was die van dienstbaarheid en begrip. Maar de inhoud en het doel blijven gelijk. Wanneer mensen daar niet op reageren, trekt Paulus ook de conclusies. Dan gaat hij verder. Hij is namelijk boven alles een dienst-knecht van Christus. Zijn dienst-baarheid is begrensd door ruimte die Christus hem biedt. Daarom wel dienstbaar aan mensen, maar niet ten koste van alles. Hij is géén speelbal van mensen of **oproep**-kracht bij de humanitaire en sociale dienstverlening.

3.2 Gesprekken in de bijbel

We willen, ten tweede, wat dieper ingaan op de gesprekken die in de bijbel gevoerd worden. De voorbeelden van Christus en Paulus. We zagen dat **sommigen** zelfs een heel set regels voor de **communica**-tie daaruit willen aflezen. Nu **gelo**-

ven we niet dat de Bijbel bedoeld is als handboek voor de communicatie. Maar uit het optreden van Jezus kun je wel veel leren om te gebruiken. Als je dan maar álle onderdelen van zijn gesprekken en optreden gebruikt. Niet alleen de aardige, vindingrijke, geduldige, behulpzame en barmhartige Jezus, die ook nog eens wonderen verricht.

Denk dan ook maar eens aan Jezus die mensen voor het blok zet: de rijke jongeling (Mat. 19 : 21); of hard aanpakt: strijd om in te gaan (Luk. 13 : 24); of onwil constateert, 'altijd commentaar hebben' wijst Hij af (Mat. 11 : 17-19); of uitvluchten ontmaskert, Nicodemus (Joh. 3 : 10); of ook kwaad kan worden en mensen wegjaagt, **tempelreining** (Mat. 21 : 12 e.v.); of mensen niet naar de mond praat, acceptatie van Hosanna tegen de wens van de overpriesters en Schriftgeleerden in (Mat. 21 : 17); of ook verder gesprek weigert, 'dan zeg Ik u ook niet krachtens welke bevoegdheid Ik deze dingen doe...' (Mat. 21 : 27).

Al die elementen mogen worden gebruikt om mensen duidelijk te maken, wáár het in het evangelie om gaat. Niet om 'aan de praat te blijven', maar om de verdere gang van het evangelie te stimuleren. Hoe graag je ook zou willen, Jezus ook (Luk. 13 : 34), dat iedereen op die weg mee gaat, we moeten accepteren dat niet iedereen op die weg mee gaat. Dat moet je léren accepteren, niet gelaten, maar als resultaat van jóuw werk. Het ongehoof is namelijk steeds duidelijker naar de oppervlakte gekomen. Hoe raar dat ook klinkt, en hoe graag wij het ánders willen hebben, maar dat is resultaat van jóuw verkondiging.

3.3 Duidelijkheid gevraagd

Dat brengt me direct bij het derde punt. Het valt op dat in de bijbelse gesprekken iets gebeurt, waar een consequentie aan wordt verbonden. Jezus sprak niet alleen, Hij trok ook conclusies uit een vraag, een

opmerking en een gesprek. En dáár op ging Hij verder. Hij dwong geen bekeringen **af**, maar Hij riep er wel toe óp. En dát schept duidelijkheid. Om zo te zeggen, tijdens zijn gesprekken evalueerde Hij ook altijd waar de ander zat. En dáár ging Hij op in: én ontvangend, én afwijzend.

Dat is de bedoeling van het luisteren. Niet zomaar allerlei verhalen en klachten aanhoren, maar daar doorheen opmerken wáár iemand is in zijn verhouding tot God. Of wát hem verhindert om naar God toe te komen. Dáár moet je dan concreet op ingaan. Dan moet je schijn-argumenten en bijkomstigheden ontrafelen. Natuurlijk met de meest passende en geschikte woorden en begrippen. En met de nodige tijd. Maar wél de zaak zelf aanpakken.

Vergelijk het maar met een gids in de Alpen. Hij is bereid **terwille** van zijn reisgezelschap, beginners of gevorderden, een sneller of een makkelijker weg te kiezen. Maar hij weigert natuurlijk als ze een pad op gaan dat niet bij het geplande doel uitkomt. Of een weg willen die niet veilig is. Dan weigert hij elke stap verder. Of een weg die maar in een rondje om de bergtop heen blijft draaien, zonder ooit ergens uit te komen.

Bij alle bereidwilligheid zet hij de koers uit. Die staat ieder helder voor ogen. Wie die koers niet wil, moet de gids niets verwijten. Die moet zelf orde op zaken stellen: óf verder meegaan, óf voor de verdere tocht bedanken. Die duidelijkheid mag en moet de gids vragen. Dat moet jij ook doen. Voor hem, voor haar, voor je zelf, en het hele reisgezelschap, jouw mede-gelovigen, de kerkgemeenschap.

3.4 Eigen programma paraat hebben

Ons vierde punt volgt hier direct op. De aandrang om een luisterend gesprek aan te gaan, moet nooit betekenen dat je geen eigen 'verhaal' of programma hebt. Terecht is er verzet tegen het hooghartig en su-

perieur de ander de waarheid te zeggen. Maar dat moet niet omslaan in een oeverloos, zogenaamd 'open' gesprek. Je hebt wel degelijk je bedoeling: het evangelie brengen, de ander bij Christus brengen.

Dan moet je ook concreet en bondig weten te zeggen waar het om gaat, toegespitst in die situatie. Niet een voorgeprogrammeerd lesje afdraaien, maar wel adequaat jóuw verhaal, de bijbel, in **die** situatie te laten spreken. Lekkend, **nodigend**, corrigerend, afwijzend. Om de échte barrière te ontdekken. Dat valt uiteraard nooit in een lesje te leren. Het is wel te leren als je je eigen kennis van de Schrift goed paraat hebt.

Niet zomaar wat teksten kunt oplepelen, maar mee gaat resoneren met wat God in de Schrift van Zichzelf en zijn plan heeft verteld. Je moet om zo te zeggen de hele gedachte van de Catechismus paraat hebben. Ik bedoel niet, alle vragen en antwoorden kunnen opzeggen. Nee, de kennis die je in de loop van de jaren **dááruit** hebt geleerd ook mobiliseren en actualiseren in dit gesprek. Blader de Catechismus, of de andere belijdenissen, maar eens door en proef op **wélke** problemen daar al een antwoord wérd gegeven. Kijk door de woorden heen naar de bedoeling en de essentie. Dát moet je paraat hebben, anders gezegd: in de strijd brengen. Je zult het meemaken dat er dán goede gesprekken op gang komen.

Want dan móet je verder gaan om samen te ontdekken waarom iemand niet over de drempel heen kan komen om in Christus te geloven. Je spreekt **af** dat je de volgende keer op dát punt doorgaat. Dát vraagt geduld, liefde, vindingrijkheid en tijd. Dan ga je thuis gericht aan de gang om zélf meer helderheid te **krijgen**. Je stelt gerichte vragen aan kerkmensen die je op dát punt verder kunnen helpen. Je staat er nu niet meer alleen voor, maar je wordt de uitgestoken hand van de gemeente van Christus. Dát geeft

je moed.

Zet je tijd en studie en je gesprekken **daarvoor** maar in. Dan schep je duidelijkheid. Dat kan een hele serie gesprekken worden, maar het is niet meer eindeloos. Nee, dan wordt het spannend om te zien of je die richting vol kunt houden. En je niet laat verleiden op zijspoor om andere problemen aan te snijden. Het evangelie is geen koopwaar dat steeds opnieuw moet worden uitgesteld voor onwillige kopers. Nee, op dit concrete punt moet de weg tot Christus toe helemaal gelopen worden.

Dan ga je zien waar een open deur verder open gaat, óf waar hij inderdaad ook dicht kan gaan. Dát is je programma. Kom daar maar open en eerlijk voor uit. Goed voor hem en haar, goed voor jou, goed voor de gemeente. Want dit vraagt concrete, verdiepte kennis van de Schrift. En dringt je tot gebed om goede taxatie. Dan vecht je om het behoud van die ander. Maar je bent niet meer alleen.

3.5 Gesprekken afhechten

Het vijfde punt volgt hier direct uit. Bij zo'n opzet duurt het geen jaren voordat je weet waar je aan toe bent. Dan kan het zijn dat de wegen inderdaad uiteen gaan. Maar dan weet je ook waarom.

De kwaal van veel ongerichte gesprekken is dat de negatieve resultaten onvenverkt blijven liggen. Het 'contact' verloopt dan, de bezoeken worden sporadisch. Dan breekt het af. Je komt er niet meer. Onbevredigend, voor beide partijen. Er is geen helderheid gekomen. Het was 'zomaar' over. En dat mag niet. Een intensieve **gesprekkenronde** kan nooit 'zomaar' eindigen. Want die wordt de hele tijd door gedragen door de **ernst** van de boodschap. Geen gesprekken over welles-nietes, maar om de ander echt van de ondergang te willen redden, winnen voor Christus. Daarom hoort daar ook bij het element van de toom van God. Dat be- waar je uiteraard niet tot het laatst, maar het komt op het laatst wel op

scherp. Durven we die toom, op grond van de resultaten van deze gesprekken, wel uit te spreken, aan te zeggen? Natuurlijk niet als eindoordeel over iemands lot! Maar wel om indringend te waarschuwen, heel concreet, op dit moment, met dit verzet, langs deze weg loopt het voor jou uit op de dood?! Evangelisatie-gesprekken mogen niet verlopen. Ze moeten worden afgehecht, afgerond. Wáár zijn we terecht gekomen? Ze moeten staan onder deze klem. Dan is ook het aanzeggen van de toom een middel dat de Here gegeven heeft. Niet om goedkoop angst mee aan te jagen. Wel om, na zorgvuldige evaluatie en waardering van de situatie, iemand tot heilzame schrik te brengen. Zoals Jezus deed, toen Hij tegen die schijnbaar sympathieke man zei: 'Kom jij maar snel van de tribune af en strijd, span je tot het uiterste in, om in te gaan! Er komt namelijk een te laat' (Luk. 13 : 23 e.v.). Op die manier moeten ook onze gesprekkenrondes **serieus** worden afgehecht.

3.6 Einde of écht nieuw begin

Dat leidt tot het laatste punt. Een gesprekkenronde afronden betekent namelijk twee dingen: a. einde of b. nieuw begin.

a. Einde

Het kan – onverhoopt – zijn dat er geen voortgang komt. Dan houdt op dat moment ook jouw verantwoordelijkheid op. Je kunt niet langer het evangelie voorhouden, zonder dat het goedkoop en vervelend wordt. Dat zeg je dan ook. Daar – en daarom stop ik, en kom niet meer terug.

Je moet met jouw wijsheid God ook niet voor de voeten lopen. En geen zwaardere lasten dragen dan Hij je geeft. Wij weten niet hoe het verder met hem/haar zal gaan, of er een ander moment zal komen, **andere** omstandigheden, of een **andere** prediker. Je moet niet **speculeren**, maar bijbels reageren op wat zich nú voor doet (vgl. Zo. 31), oordelen naar dit evangelie.

Dan houdt het **nú** op. Je blijft nu weg. Want juist mét het afbreken op het wezenlijke punt help je hem/haar om eerlijk voor God te gaan staan. Verdoezel die 'harde' werkelijkheid dan niet met jouw voortdurende tussenkomst. Ook door je weggaan laat je de echte weg naar God zien.

b. Nieuw begin

Het kan óók zijn dat die aanpak de doorbraak oplevert. Een duidelijke keuze, hoe schoorvoetend ook, naar Christus toe. Dát dan ook constateren, met vreugde. Want dan is een evangelisatie-gesprek tot een einde gekomen. Dat moet worden doorgegeven aan de kerkgemeenschap (C-lidmaatschap). En dat krijgt zijn gevolg in belijdenis doen, over niet al te lange tijd. Dat er daarna nog veel extra belijdenis-onderwijs gegeven moet worden is ook duidelijk. Maar dan binnen de gemeenschap van de kerk, binnen de kaders en mogelijkheden die de kerk daarvoor heeft, of voor moet organiseren. En vooral ook: rond de éne tafel van Christus.

4 Afsluiting: gebed om open deur

Je voelt, dit is absoluut geen pleidooi om maar snel verder te trekken, als het 'contact' niet zo lukt. Het is wel een pleidooi om te bidden én te werken om open deuren te krijgen en ze op te merken. Ook concreet zien waar ze dicht gaan. Een gebed dat je met de hele gemeente moet bidden. Want daar moet je met het resultaat van jouw gesprekken terecht kunnen. De positieve en de negatieve resultaten. Want ze zijn béide gevolg van jouw evangelisatie-gesprek. Be-doeld om mensen te verlossen, maar ook werkend om ongeloof te ontmaskeren, aan de kaak te stellen en zelfs te verharderen.

Evangelisatie roept onherroepelijk de scheiding op. Wie dat niet wil, moet niet op evangelisatiepad gaan. Want juist **dóór** die **opgeroe-**pen scheiding ontstond de kerk. Al-

leen daardoor ook blijft ze bestaan, vgl. vraag en antwoord 20 **Heid**. Cat. Langs die weg komt God bij zijn doel.

En op die weg plaatst God **jóuw** gesprekken. Ze werken uit wat Hij wil. Dat geeft je nieuwe moed. Want dan zie je hoe Hij in jou gewerkt heeft. Het geeft je ook diepe ootmoed voor God. Want Hij redt mensen, niet jij. Het maakt je echt nederigheid voor mensen, omdat je naast hen moet gaan staan om te proberen *déze* God te ontmoeten. Dan komt de *échte* liefde voor evangelisatie tot bloei.

Ga jij maar onbezorgd langs deze weg op pad. *Jóuw* resultaat mag je neerleggen in Gods handen, als jij je houdt aan zijn weg, gewezen in de Schrift, gedragen door jouw indringend gebed én het gebed van de hele gemeente.

Heinrich Bullinger: gelovig kruisdragen

Een preek lezen van Bullinger, de opvolger van **Zwingli** in Zurich, zal niet tot onze **dagelijkse/wekelijkse** bezigheden behoren. Wie het al eens geprobeerd heeft uit het in 1566 (!) in het Nederlands vertaalde **Huysboec** zal zich de moeite herinneren waarmee dat gepaard ging. Je vraagt je al gauw af, waarom er vandaag dan nog belangstelling bestaat voor een preek of een prekenbundel uit de 16e eeuw. Wat die prekenbundel betreft, het **Huysboec** van Bullinger is de moeite waard! Het was in de 17e eeuw verplichte reisbagage voor Oost- en Westindiëgangers; en u kunt vandaag een echte reproductie nog wel tegen een redelijke prijs kopen. Het biedt ook de lezer van de 20e eeuw veel reden tot verwonderingen dankbaarheid.

Heinrich Bullinger was een geëngageerd gereformeerd prediker. Zeer bij de tijd. Zeer praktisch – en dat was dan ook nog gekoppeld aan de bijzondere gave om het dagelijkse leven van de christenen te bezien vanuit kerkhistorisch perspectief. In het boek dat we hier aankondigen gaat het over het lijden. Welnu, dat algemeen menselijke verschijnsel wordt door Bullinger nl. ook in relatie gezien tot het probleem van de vervolgingen van de christelijke kerk in de oude Romeinse wereld.

Prof. Van der Pol heeft één preek – de 33e uit het **Huysboec** – vertaald in gewoon Nederlands en voorzien van een uitvoerige inleiding en toelichting. Het werk ziet er zeer verzorgd uit: de preek kan nu met veel **vrucht** vlot gelezen worden. Alleen vind ik het jammer dat de preek

N
nieuw uitgekomen

zelf een aantal malen wordt onderbroken door notities van Van der Pol. En die notities staan soms wel ingesprongen tussen de preektekst en soms ook niet. Terwijl dan voor de gewenste duidelijkheid de lettergrootte hiervan wat mij betreft moest afwijken van die van de andere tekst.

Het boek is uitgegeven door de 'Stichting ter bevordering van de kennis van de Reformatie'. Een alleszins aanbevelenswaardig stichting en een evenzo aan te bevelen uitgave.

N.a.v.: F. van der Pol, *Gelovig kruisdragen. Over verdrukking en tegenspoed. Een preek uit het Huysboec van reformator Heinrich Bullinger. Serie Reformatie – Pastoraal. 127 blz.; prijs f 24,50 (over te maken op giro 4.098.123 t.n.v. bovengenoemde stichting te Pijnacker.*

DE BOTSINGEN TUSSEN GEREFORMEERDEN OVER GELOOF EN POLITIEK VOOR EN TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG

H. Veldman

Notities bij het proefschrift van Jan Ridderbos

Het zal niet vaak gebeuren dat een kerkhistorisch getinte dissertatie reeds maanden voor de officiële, academische verdediging de gemoe-deren van velen bezighoudt. Dat dit wel gezegd kan worden van het proefschrift van J. Ridderbos (syn. geref. predikant in het Groningse Haren), heeft alles te maken met de herdenking van 50 jaar Vrijmaking. Het proefschrift behandelt de cruciale jaren 1933-1945 en richt zich speciaal op K. Schilder en de gereformeerde elite.

Vooraf al heeft Ridderbos – als 'bij-
produkt' van zijn jarenlange studie –
enkele vruchten van zijn onderzoek
bekend laten maken en ook zelf be-
kend gemaakt. Onder meer het vol-
gende: Schilder zou in de kerkelijke
strijd die uit zou lopen op de Vrij-
making weinig waarde hebben toe-
gekend aan de zaak van de 'leerge-
schillen' tussen hem en de synode.
Maar hij zou die wel hebben aan-
gegrepen om tot kerkscheuring over
te gaan. Daartegen is – ook van on-
ze kant – met verbazing en afwij-
zing geageerd (o.a. in *De Reforma-
tie* van 27 aug. 1994). Dat was
nodig omdat er een vertekening in
het geschiedverhaal van de kerk-
strijd uit de jaren '40 dreigde te ont-
staan. Maar omdat de nuances in
Ridderbos' voorstelling van zaken
toen nog onder embargo lagen (tot
23 sept. j.l., de dag van de promo-
tie), hebben we op dat moment vol-
staan met een voorlopige beoorde-
ling. Nu kan een meer definitief
oordeel worden geschreven.

De betekenis van Ridderbos' proefschrift

Het tweedelige boekwerk is geen
biografie van K. Schilders meest
traumatische levensperiode. Het is
ook geen geschiedenis van de Vrij-
making van 1944. Geen pure kerk-
geschiedenis van een veelbewogen
periode uit ons vaderlands geeste-
lijk leven.

Maar wel bevat het 'bouwstenen'
voor Schilders biografie, wel sfeer-
tekening van de jaren waarin de
Vrijmaking plaatsvond, wel frag-
menten oorlogsgeschiedenis waar-
in de gereformeerde bevolkings-
groep zich op een sterk
uiteenlopende manier heeft laten
kennen.

Op verschillende momenten slaak
je als lezer een emotionele zucht,
soms van ergernis, soms van 'zie je
wel, altijd al vermoed'. Het is na-
melijk niet een echt opwekkend
verhaal als je leest hoe een genera-
le synode van de Gereformeerde

Kerkgeschiedenis

Kerken in Nederland (de GKN
vormde toen het op twee na groot-
ste kerkgenootschap in ons land)
soms dagenlang heeft zitten dub-
ben om een standpunt te bepalen in
verband met bepaalde maatregelen
van de bezettende macht in het ka-
der van de 'Gleichschaltung' (= ge-
lijkschakeling). Hoe is er vaak
maar een vage 'grootste gemene de-
ler'-formule uit de synodebus ge-
rold. Een formule waarvan de ker-
ken soms niet eens bericht kregen,
omdat de betrekkingen met de Duit-
sers niet moesten verslechteren.
Hoe vaak bleek het zo stoer lijen-
de 'bolwerk' van de gereformeer-
den niet veel meer dan een schamel
en vervallen optrekje, waarin on-
derlinge verdeeldheid de boven-
toon voerde.

Het moet met ootmoed en schaam-
te worden vastgesteld dat 'wij-ge-
reformeerden' bepaald niet eensge-
zind tegenover de Duitsers
stonden – ook al menen we mis-
schien wel dat de beste verzetsstrij-
ders uit onze gelederen voortkwa-
men.

Ridderbos is er na meer dan tien
jaar grondig onderzoek – zowel op
het RIOD (= Rijksinstituut voor
Oorlogsdocumentatie) als in de
deels geheime archiefstukken van
de Generale Synode en andere in-
stanties/personen – in geslaagd
ons op een heel goed leesbare ma-
nier een royale blik achter de
schermen te bieden. Stukje bij
beetje worden de gevolgen van de
Tweede Wereldoorlog voor de ker-
ken en haar leden in kaart ge-
bracht. En we krijgen daarop aan-
sluitend een beeld van de
divergerende reacties uit de kring
van de gereformeerde 'elite'.

Aanpassing, collaboratie en verzet

Ridderbos bespreekt uitvoerig de 'aanpassingspolitiek' van mannen als de VU-hoogleraar H.H. Kuyper en de CHU-politicus J.R. Slotemaker de Bruïne. Hij besteedt ruim aandacht aan 'foute', dus collaborerende gereformeerde kerkleden (bijv. H.W. van der Vaart Smit). Maar ook biedt hij ruim zicht op het werk van K. Schilder en J. van Raalte (predikant van de Duitse 'Altreformierte' gemeente te Laar, bij Coevorden). Zij hadden zich al jaren voor de oorlog principieel verzet tegen de Nazi-ideologie en waren daarmee doorgeslagen tot aan het moment van hun beider arrestatie in augustus 1940. Schilders positiebepaling in *De Reformatie* kon op veel waardering rekenen in en buiten de Gereformeerde Kerken. Helaas ook op weerstand van eigen broeders en collega's.

Waar een eensgezinde houding mocht worden verwacht, was die helaas ver te zoeken. Het is alsof de wonden van 50 jaar geleden nog eens weer helemaal open komen te liggen. Pijnlijk.

En dat er dan middenin die ellendige tijd ook nog een kerkstrijd over dogmatische en kerkrechtelijke geschillen werd uitgevochten...!

Voor mensen van nu onvoorstelbaar. Want, waar de plaatselijke kerken al bijzonder kwetsbaar waren in hun relatie met de bezettende macht, maakten de heren synodeleden de kerk ook nog tot een oord van verwoesting en tirannie! Nogmaals, onvoorstelbaar! En dát kun je – zeker nu zo goed als alles uit de donkere tijd boven tafel is getild – nauwelijks meer aan je kinderen, je leerlingen uitleggen.

Muur toch: God heeft in Zijn wijsheid al deze dingen wel zó bestuurd. Niets is gebeurd bij geval, maar het kwam ons toe uit Zijn Vaderhanden.

En dit besef zal ertoe (moeten) leiden dat we alles wat mensen deden – hoe vaak niet in Gods naam? – zo nauwkeurig mogelijk in kaart

brenge en zo evenwichtig mogelijk beoordelen. Daarbij kan de dissertatie van Ridderbos ons helaas **beperkte diensten** bewijzen!

Sitrijd aan twee fronten:

a) politiek

Ridderbos laat K. Schilder en de gereformeerde 'elite' strijden aan twee fronten: het kerkelijke en het politieke. Het politieke front bestaat eerst uit de NSB en is in 1940 verbreed tot de Duitse bezetter. In 1936 hadden de GKN zich op synode-niveau uitgesproken over het ontoelaatbare van de NSB. Dat gebeurde na verzoeken uit de plaatselijke kerken en classes, waar men te maken had gekregen met kerkleden die zich bij de NSB hadden aangesloten. Bekend feit is dat de tweede man in die partij, C. van Geelkerken, lid was van een gereformeerde kerk; een andere bekende NSB-er met een gereformeerde achtergrond was E.J. Roskam Hzn, een propagandist voor die partij. De toenmalige synode-uitspraken – voor een groot deel voorbereid door Schilder – werden echter door H.H. Kuyper en zijn collega V. Hepp niet geaccepteerd! Met tucht dienden kerkeraden immers heel behoedzaam bezig te zijn... (deel 1, p. 177). Maar aan dit non-conformatieve standpunt werd toen door veel VU-mensen niet erg zwaar getild. Dit staat wel in schril contrast met de tuchtmaatregelen in 1944/45.

De verhoudingen in de (ongedeelde) GKN werden meer gespannen met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Schilder bleef in *De Reformatie* oproepen tot waakzaamheid en dus tot geestelijk verzet; maar Kuyper c.s. zetten een totaal tegengestelde koers uit tegenover de bezetter: Deutsch-freundlich. De verhoudingen kwamen helemaal op scherp te staan toen Schilder werd gearresteerd en Kuyper en Hepp er eigenlijk geen traan om lieten. Wist Kuyper soms meer van de gevangenneming van Schilder? Had hij geen prima rela-

ties met de collaborateur Van der Vaart Smit (ooit gereformeerd predikant)? Kuyper was in die jaren ook nog de belangrijkste vertegenwoordiger voor de GKN in de besprekingen met de 'hoge overheid'. Maar ook toen hij uit die functie terugtrad bleef de spanning tussen hem en Schilder groot. En vanaf het moment dat Schilder in 1942 onderdook werd de zaak een slepende, die nooit meer is uitgepraat. Kuyper stierf in januari 1945 in Groningen waarheen hij op 80-jarige leeftijd zijn toevlucht had gezocht na de mislukte Slag om Amhem. In diezelfde stad 'woonde' Schilder noodgedwongen en was daar actief voor de Vrijmaking van de kerk in de noordelijke provincies. Ze hebben elkaar niet meer gesproken. De generale synode heeft in het geding om Kuypers naam en eer in 1945 de kant van Kuyper gekozen en hem eerherstel gegeven. Ridderbos oordeelt hierover als volgt: 'Het is bepaald onjuist dat de synode geen enkel voorbehoud maakte en sprak over 'volkomen in eer herstellen'. Ook wanneer Kuyper op het punt van Schilders arrestatie en gevangenschap geen enkele blaam trof, dan bleef de vraag bestaan of Kuyper op andere punten zich als deputaat en praeadviseur van de synode steeds als goed vaderlander had gedragen' (deel 2, p. 386).

We stippen hier maar even een uiterst gevoelige en ingewikkelde materie aan uit de strijd van gereformeerde mensen op het politieke front. Ridderbos geeft de lezer voldoende gelegenheid om zich in deze kwestie een oordeel te vormen. Eigenlijk had Ridderbos met de tekening van het politieke strijdfront kunnen volstaan. Maar hij wilde meer: hij wilde twee fronten schetsen. Maar daardoor maakt hij het zichzelf en zijn lezers wel bijzonder moeilijk. Want waar ligt dat tweede front precies?

b) kerkelijk

Ridderbos stelt dat Schilder zich in de oorlogsjaren **kritisch** uitliet over

de onwettige overheid in de politiek, maar ook over die in de kerk. Schilder maakte in de bezettingsjaren steeds meer front tegen de synode. Er vond bij Schilder een verschuiving in de frontpositie plaats, althans dat meent Ridderbos. Ik kom daar straks nog op terug. Maar het wordt de lezer niet echt duidelijk gemaakt (in tegenstelling tot de zaken bij het politieke front) waar nu de frontlijnen lagen in de kerkelijke strijd. Er wordt geen enkele moeite genomen om de leeruitspraak over de 'veronderstelde wedergeboorte' te bespreken, hoewel grootvader J. Ridderbos zowel de befaamde *Toelichting* als het geruchtmakende *Praeadvies* heeft geschreven. Is er in het **Ridderbos-archief** dan geen enkel exemplaar meer aanwezig? Of is het voor een promovendus-van-nutoch net iets te veel gevraagd om deze dogmatische kwestie – zij het beknopt – aan zijn lezers uit te leggen? Maar ook de kerkrechtelijke aspecten aan de kerkstrijd komen niet voldoende uit de verf. Het is toch niet alleen de 'zelfcontinuering' van de synode geweest, waartegen Schilderen Greijdanus c.s. zich verzetten! Toch ook de synodale 'hiërarchie', zoals die tot uiting kwam in de met 'godelijk gezag' gedane leeruitspraken, met de daarop volgende 'binding' van kerkelijke ambtsdragers en tenslotte de schorsingen en afzettingen van vele 'bezwaarden'!

In het verhaal van Ridderbos komt de Vrijmakingsvergadering van 11 augustus 1944 eigenlijk uit de lucht vallen (deel 2, p. 359). Ik heb zo goed als niets gelezen van dogmatische en kerkrechtelijke strijdpunten. Evenmin een aanwijzing of de Vrijmaking een terecht protest was. Trouwens, hoe de auteur denkt over het gezag van een synode blijkt op p. 203 van deel 1 zonneklaar: schrijvend over de synode van 1936 is Ridderbos dan al echt 'synodocratisch'.

Maar – en daar ligt het kernprobleem in dit proefschrift – we komen helemaal niet een gegeven te-

gen dat Schilders houding tegen de 'onwettige overheid in de kerk' in enige relatie stond met zijn kritiek op de 'onwettige overheid in de politiek'.

Accepteerde Schilder de bezettingsmacht?

Er is volgens Ridderbos een verschuiving van frontlijnen bij Schilder te constateren, nl. van verzet tegen de Duitsers in 1940, naar een vorm van acceptatie van de bezettende macht vanaf 1942, toen hij onderdook. En daardoor zou Schilder dan zijn volle aandacht kunnen geven aan de kerkelijke strijd tegen 'de' synode. 'Innere Emigration', noemen onze Oosterburen dat. Maar ik zie nergens dat Ridderbos deze door hem opgeworpen stelling verdedigt. Hij zal het m.i. ook niet kunnen. Schilder zou zich – aldus stelling 7 bij het proefschrift – 'van iedere vorm van verzet tegen de Duitse bezetter' onthouden hebben (vgl. p. 411, deel 2). Iedere vorm van verzet? Kom nou toch, dat is je ogen dichtknijpen voor de werkelijkheid van zijn strijd aan de fronten van Gods Koninkrijk. De latere nuancering dat 'voor alle Kampense hoogleraren' vaststond dat 'actief verzet tegen de bezettende macht ongeoorloofd was' (p. 415, deel 2) is niet alleen ontoereikend, maar lijkt me ook onhoudbaar. Zelf zullen ze niet in een verzetsgroep hebben gezeten, maar hebben de Kamper hoogleraren het verzetswerk van 'hun' lector dr. R.J. Dam (door de Duitsers gedood in 1945) veroordeeld als 'ongoorloofd'?

Van het accepteren van de bezettingsautoriteiten als wettige overheid door Schilder c.s. is geen sprake. Maar al te goed wist Schilder zijn volgelingen duidelijk te maken welk onderscheider was tussen 'macht' en 'bevoegdheid'.

Intussen blijft het hoofdbezwaar tegen de structuur van Ridderbos' studie recht overeind staan. Twee fronten willen aangeven? Prima!

Maar dan niet zo goed als alle aandacht aan het ene front geven en het andere onderbelicht laten! En daarbij de indruk wekken dat Schilder aan frontvennisseling deed, terwijl dat geen duidelijke bewijsvoering ontvangt. Ridderbos heeft er bepaald weinig aandacht voor hoe Schilder juist aan het kerkelijke front zeer fundamenteel – dogmatisch zowel als kerkrechtelijk – posities innam, zonder dat zijn medekerkleden er ook maar één minuut aan hoefden te twijfelen waar hij in politieke zin stond. Zolang Schilder – ook na dec. 1940 – zich kon uiten over het nazisme heeft hij geen enkele wijziging in zijn houding aangebracht!

Tekenend vind ik het ontbreken in Ridderbos' literatuurlijst van een boek als van G. Janssen, *De feitelijke toedracht* (Groningen 1969, 4e druk).

Wie behoort tot de elite?

Ridderbos heeft gepoogd de gereformeerde 'elite' te beschrijven in de jaren 1933-1945. Beter gezegd: Schilder en de gereformeerde elite. Hoort Schilder daar nu wel of niet bij? Soms krijg ik de indruk dat hij Schilder liever 'laat' in het kleinburgerlijk Kamper milieu waarin hij geboren was. Hij had geen echte liaison met de 'hogere kringen', al stak hij intellectueel ver boven zijn collega's uit. En zo zou je de contouren al kunnen tekenen van een sociaal conflict tussen Schilder en zijn elitaire omgeving. Voeg daarbij een psychologisch aspect van bijv. 'toch meegeteld willen worden' en de tekening krijgt al meer verve en vaart.

Door de keus te maken voor 'Schilder en de gereformeerde elite' maak je je tekening wel afhankelijk van de mannetjes die hun rol spelen. Dan wordt de geschiedschrijving over 1933-45 wel een verhaal van actie = reactie, en bepaald vanuit psycho-sociale verhoudingen.

Ik mis dus in deze studie een duidelijk beeld van de algemene, geeste-

lijke situatie van de Gereformeerde Kerken in Nederland in de vooroorlogse periode. Ik mis daarbij een analyse van de geestelijke krachten die – als stromingen en richtingen – werkzaam waren in de kerken. Ik mis bespreking van de **Kuyperiaanse** erfenis die door Schilder werd doorgelicht en 'gezuiverd', maar door H.H. Kuyper stug verdedigd. De informatie over **Karl Barths** invloeden in Nederland (ook in de door gereformeerden bestreden CDU) blijft aan de oppervlakte, trouwens veel van wat we hebben te zien als samenhang tussen geloof en politiek (o.a. de leer van de 'gemene gratie').

In zijn 'Nabeschouwing' schrijft Ridderbos dat Schilder c.s. de NSB bestreden 'omdat de NSB gezien werd als een bedreiging van de bestaande politieke partijen'. Het partijbelang (ook van de ARP) lijkt me voor Schilder nu niet het hoofdmotief.

Het geheel van Ridderbos' studie blijft nogal aan de feitelijke kant. En ik zal de laatste zijn die de waarde daarvan zal ontkennen. Maar toch: iets meer diepgang, iets meer boringen naar de achtergronden van hetgeen op de voorgrond gaande is geweest, was zeer wenselijk geweest.

In verband met de vraag naar de elite, vraag ik me ook af waarom iemand als A. Janse (van **Biggekerke**, later Breda) er zo bekaaid af komt. Hij **krijgt** wel even aandacht als bestrijder van het fascisme in de dertiger jaren, maar zijn houding tegenover de bezetter komt niet eens in beeld. Het zou anders goed passen in de structuur van deze studie over 'aanpassing, collaboratie en verzet'.

Soms **krijgt** de lezer de indruk dat de gereformeerde elite bestaat uit predikanten en kerkelijke hoogleraren, dan weer uit een **ruimere** groep. Het geheel is niet zo duidelijk afgebakend. Dat wrekt zich als beschreven wordt dat de Duitse bezettingsmacht zich inhield in de strijd met de kerken. 'De positie van de kerken was dus sterker dan

velen dachten', zo lezen we op p. 408 (deel 2). Wie worden er nu eigenlijk bedoeld? Want als we dan denken aan de vervolgte predikanten (elite..!), dan staat daar gaandeweg de oorlog een rij van tientallen voorgangers die zijn omgekomen in een concentratiekamp; om vervolgens nog eens te letten op die vele kerkelijke dienaars die voor kortere of langere tijd hun vrijheid kwijtraakten. Stonden de kerken dan wel zo sterk?

Slotopmerkingen

Als archieven opengaan komen er soms erg verrassende dingen naar boven. Zo bevat het notenapparaat van Ridderbos' studie ook een goed overzicht van de rijkdommen die hij te pakken wist te **krijgen**, als een goudmijn soms. Al mag ook wel eens worden opgemerkt dat – ook m.b.t. predikanten en hoogleraren – archiefstukken niet of niet zorgvuldig bewaard worden. Wat gaat er dan een schat aan info verloren.

Een van de passages die m'n aandacht trok was het bericht over een toespraak van K. Schilder in oorlogstijd over 'De Kerk'. Hij deed dat voor het 'interkerkelijk' gezelschap het 'Lemeler Convent'. Het bericht was afkomstig van de hervormde R. Bijlsma (deel 2, p. 84). Citaat: '*De aanwezigen waren onder de indruk van zijn mildheid. Besslissend was voor Schilder uiteindelijk niet of een kerk hervormd of gereformeerd heette. Een christen behoorde daar thuis, waar het evangelie van Christus het meest zuiver verkondigd werd. Het kerkvergaderend werk van de Heer van de Kerk doorbrak kerkmuren.*'

Dit maakt je nieuwsgierig naar de letterlijke tekst van Schilders betoog. Maar wat lezen we dan? '*Na afloop van de geanimeerde vergadering verbrandde Schilder uit veiligheidsoverwegingen zijn aantekeningen.*'

Onze conclusie t.a.v. Ridderbos' studie is van gemengde aard: ener-

zijds geeft het veel nieuwe informatie over een belangwekkend strijd uit de vaderlandse kerkgeschiedenis, anderzijds is de auteur er niet in geslaagd de toenmalige tweefrontenoorlog in de gereformeerde gelederen volledig te beschrijven, laat staan grondig te analyseren.

N.a.v.: Jan Ridderbos, *Strijd op twee fronten. Schilder en de gereformeerde 'elite' in de jaren 1933-1945 tussen aanpassing en verzet op kerkelijk en politiek terrein. Twee delen: 424 + 458 bladzijden. Uitg. Kok Kampen. ISBN 90 242 8294 2. Prijs f 120,-.*

M meegelezen

Gewoon lef hebben

Prof. dr. A.P. **Bos** schrijft in *Credo* van september 1994 een artikel *Wat is er met het christelijk onderwijs gebeurd?* Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet en hoger onderwijs verdwijnt het christelijke steeds meer. Dat heeft onder meer te maken met de gedachte, dat de wetenschap toch eigenlijk neutraal zou zijn. Dat raakt ook de theologie. Vroeger hielp de gereformeerde theologie een gereformeerde kerkgemeenschap om een christelijke visie op het leven en de wereld te ontwikkelen en uit te oefenen. De 'wetenschappelijke' of zogenaamd 'neutrale' theologie wil eerst eens wetenschappelijk gaan onderzoeken wat de Bijbel is. En of het allemaal wel is, zoals het daar staat. Bos noemt dat een uiteenvallen, een desintegratie van de geloofsvisie. Wat kunnen we daaraan nu doen?

Gewoon lef hebben! Gewoon goed tegen jezelf zeggen: **wetenschappers** bieden mij **nooit zicht op het leven in zijn geheel!** Ook theologen niet. Dat doet de Bijbel wel. En de Islam. En de New Age-beweging. En het Marxisme tot voor kort. En de reclame van 'Ik doe wat ik lekker vind'. De strijd gaat altijd tussen het christelijk geloof en concurrerende geloven.

En men kan de draad van dat christelijk geloof nog steeds heel goed zelf te pakken **krijgen**. Daarvoor hoeft iemand niet gestudeerd te hebben. Als je rustig één van de evangeliën begint te lezen, liefst met een paar anderen. En dan voortdurend vraagt: waarom zegt die schrijver dat? Wat bedoelt hij, als hij het zo zegt? Dan kom je onder de indruk van de hartstocht waarmee die evangelisten bezig

waren, mensen op het hart te binden, dat ze zichzelf ernstig te kort zouden doen als ze in hun leven zich niet bezig hielden met Jezus van Nazareth, die zich aan hen had gemanifesteerd in de hoogheerlijke majesteit van God, en die zij hadden leren zien als de beloofde Profeet, de Gezalfde des Heren, de zoon van David.

En dan zie je ook, hoe intens vrome Joden leefden bij de wet van Mozes en bij de verwachting van de vervulling van Gods beloften. Dan kun je tenslotte zeggen: wat theologen à la Kuitert of Nico ter Linden ook zeggen: wij lezen dat heel anders. Wij horen bij die evangelisten hun **Master's Voice**. En bij veel van die wetenschappelijke theologen horen we die niet!

En wij zoeken gemeente van de Heer te zijn met hen die dat ook zo willen. En we zullen alle middelen te baat nemen om ook een volgend geslacht die weg te wijzen!

En we willen ook van een universiteit geen wetenschappelijke antwoorden, maar bijbelse en christelijke, en anders leggen we al hun geleerdheid naast ons neer!

Verbrokkeling van het leven

Veel mensen leiden een verbrokkeld leven. Hun leven is geen eenheid, maar is opgedeeld in losse stukken, in fragmenten. Zij leiden een aantal niet of nauwelijks met elkaar samenhangende deel-levens. Dat is een gevolg van onze cultuur en de manier waarop onze samenleving is ingericht. Mensen hebben een beroep, horen bij een familie, zijn lid van een kerk of vakbond en speciale organisaties. Op het ene gebied speel je een andere rol dan op het andere. Hier ben je zus, daar doe je zo. De diverse werelden wor-

den zoveel mogelijk van elkaar gescheiden. Aldus de typering van de verbrokkeling in onze cultuur, die prof. dr. G. **Dekker** geeft in het *Centraal Weekblad* van 30 september.

Het verschijnsel van **deel-samenlevingen** op samenlevingsniveau, gaat gepaard met het leiden van deel-levens op individueel niveau. Mensen leiden verschillende levens tegelijkertijd: hun leven is in segmenten opgedeeld. We zien dan ook vaak dat ze niet één ongedeelde identiteit hebben, maar een plurale identiteit: men is **en kerklid**, **en** bedrijfsgenoot, **en** buurtgenoot, en telkens is men als het ware iemand anders.

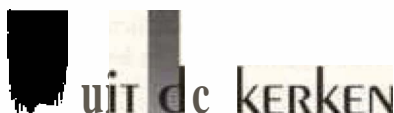
Dat is de achtergrond van de kern van het feit dat veel mensen tegenwoordig een gesegmenteerd of gefragmenteerd leven leiden.

(. . .)

De differentiatie van de samenleving heeft ook grote gevolgen voor het godsdienstige kerkelijk leven. Ook het kerkelijk leven komt steeds losser te staan van de rest van het leven en gaat steeds meer een eigen leven leiden, niet 'gestoord' door invloeden uit andere sectoren van het leven. En het aspect van het leven dat met name in de kerk gestalte **krijgt**, namelijk het geloofsleven, speelt een steeds geringere rol in de andere deelwerelden. Er vindt een verkerkelijking van het geloof plaats: het geloof **krijgt** alleen nog gestalte in de kerk. Ook op individueel niveau ervaren mensen die fragmentering. Zij leiden een kerkelijk leven **naast** andere levens; de rol van **kerklid** is slechts één van de rollen die zij in hun leven vervullen. En die rol is lang niet altijd in harmonie te brengen met de andere rollen die zij

(moeten) vervullen. Ook in die zin leiden de mensen, ook de gelovigen, een gefragmenteerd bestaan: het geloofsleven is maar een fragment van hun leven en niet meer – zoals vroeger vaak het geval was – het allesoverheersende aspect. Daardoor wordt het ook steeds moeilijker om, behalve op zondag, ook op maandag te geloven.

Beroepbaarstelling in de kerken

Kampen is na drie jaar nu men beroepbaar gesteld de heer J.W. Veltkamp, Weegbree 11, 8262 ER Kampen, ☎ (05202) 26110.

Beroepen te Hattem: A.P. Feijen te Heemse; te Onnen: W.Th. Meijer, kandidaat te Kampen.

Bedankt voor Steenwijk: K.P.A. Moedt te Brunssum-Treebeek

VOORLICHTINGS-DAG TU KAMPEN

De senaat van de theologische Universiteit deelt mee dat de jaarlijkse voorlichtingsdag wordt gehouden op zaterdag 22 oktober a.s. in het gebouw van de universiteit, **Broederweg 15** te Kampen. Deze dag is bedoeld voor aspirant-studenten, die eindexamen VWO hopen af te leggen of reeds afgelegd hebben. Belangstellenden, bijvoorbeeld ouders van jongelui die overwegen in Kampen te gaan studeren, zijn eveneens welkom. Ieder die van plan is deze dag te bezoeken, wordt verzocht zich schriftelijk of telefonisch aan te melden met opgave van het aantal personen. Adres: Theologische Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen, ☎ (05202) 12878 (bij voorkeur tussen 11.00 en 12.00 uur).

VRIJMAKINGS-DOCUMENTAIRE

Op de Schooldag te Kampen is vorige week een dia-documentaire over de Vrijmaking te zien geweest. Van verschillende kanten kwam de vraag of de serie ook kan worden geleend voor gebruik el-

ders in het land. Dat is inderdaad het geval. De **diaserie** – ca. 130 dia's en een gesproken tekst van ongeveer 30 minuten op cassetteband – is in principe beschikbaar voor bijvoorbeeld een gemeentelijke herdenkingsavond, een vereniging of een schoolproject. Desgewenst is het ook mogelijk – met het oog op gebruik voor de jeugd – een selectie van dia's te lenen en dan zelf voor een begeleidende tekst zorgen. Voor informatie: de heer Bruinsma, ☎ (05202) 12878.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Bergschenhoek * **Scriba**: T. Kamman, Futendreef 35, 2665 EP Bleiswijk, ☎ (01892) 18520 (p. 137).

Pernis * **Diakonie** W.A. van Veele, Kamperfoelie 87, 3171 PD Poortugaal ☎ (01890) 14776 (p. 135.)

Vleuten-De Meern * **Preekvoorz.**: J.J. de Wit, Ten Veldestraat 37, 3454 EH De Meern ☎ (03406) 63335 (p. 113).

Vrouwenpolder * **Scriba**: B. van Urk, Pr. Bernhardlaan 8, 4354 BH, ☎ (01189) 3359 (p. 146).

Ureterp * **Preekvoorz.**: W. Jongesma, Leidijk 26, 9247 CT, ☎ (05125) 1834 (p. 58).

RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPEM • STATIONSSTRAAT 131, 3851 ND ERMELOO • TEL. 03417-52405 • FAX. 03417-51394 • OUDE KIIK INT JATSTRAAT 71, 9711 EE GRONINGEN • TEL. 050-134041 • FAX. 050-187210 • RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPEM • STATIONSSTRAAT 131, 3851 ND ERMELOO • TEL. 03417-52405 • FAX. 03417-51394

RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPEM

Een nieuwe uitvoering van HÄNDELS MESSIAH

Onlangs kwam bij ons binnen een dubbel-CD met een fraaie uitvoering van DE MESSIAH van G.F. Händel. Solisten: Lynne Dawson, sopraan; Hilary Summers, alt; John Marks Ainsley, tenor; Alastair Miles, bas. THE BRANDENBURG CONSORT o.l.v. Roy Goodman zorgt voor de instrumentale begeleiding.

Het aardige van deze opname is dat als koor dienst doet: HET KING'S COLLEGE CHOIR te Cambridge. Dat zal veel 'fans' van dit prachtkoor aanspreken, denken we. Het geheel staat onder de deskundige leiding van STEPHEN CLEOBURY. 2 CD's f 99,80.

G. Riemer, Boekverkooper te Ermeloo

Stationsstraat 131, 3851 ND Ermeloo / Tel: 03417 - 52405 / Fax: 03417 - 51394

Boekhandel Ben Doornbos

Oude Kijk in 't Jatstraat 71, 9712 EE Groningen / Tel: 050 - 134041 / Fax: 050 - 187210

RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPEM • STATIONSSTRAAT 131, 3851 ND ERMELOO • TEL. 03417-52405 • FAX. 03417-51394 • RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPEM • STATIONSSTRAAT 131, 3851 ND ERMELOO • TEL. 03417-52405 • FAX. 03417-51394